

TYÖVÄEN
TALOUDELLINEN
TUTKIMUSLAITOS

TUTKIMUSSELOSTEITA 42

HEIKKI KOSKELA — HEIKKI OKSANEN

TYÖVÄENLIIKKEEN PÄÄOMAT JA LIIKELAITOKSET

Osa I

Yleiskatsaus

HELSINKI 1986

TYÖVÄEN TALOUDELLINEN TUTKIMUSLAITOS

TUTKIMUSSELOSTEITA 42

HEIKKI KOSKELA – HEIKKI OKSANEN

TYÖVÄENLIIKKEEN PÄÄOMAT JA LIIKELAITOKSET

OSA I

Yleiskatsaus

Helsinki 1986

**TYÖVÄENLIIKKEEN PÄÄOMAT JA
LIKELAITOKSET**

OSA I

Yleiskatsaus

SISÄLLYSLUETTELO

SAATTEEKSI	i
TIIVISTELMÄ	1
1. TYÖVÄENLIIKKEEN TALOUS NUMEROINA	5
1.1. SAK-lainen ammattiyhdistysliike	5
1.2. Työväen liikelaitokset	12
1.2.1. Liikelaitosten tuotot ja kulut	14
1.2.2. Liikelaitosten pääomat	15
1.3. Työväenpankit	20
1.3.1. Pankkien tuotot ja kannattavuus	21
1.3.2. Työväenpankkien pääomat	22
1.4. Yhdistelmä	24
2. TYÖVÄENLIIKKEEN TALOUDEN ORGANISAATIOPERUSTA	27
2.1. Ammattiyhdistysliike	27
2.2. Liikelaitokset	29
2.3. Työväenpankit	31
3. TAVOITTEET JA SUUNTAVIITAT TULEVAISUUTEEN	35
3.1. Ammattiyhdistysliike	35
3.2. Liikelaitokset ja pankit	39

SAATIEEKSI

Käsillä oleva perusselvitys työväenliikkeen pääomista ja liikelaitoksista pyrkii lisäämään yleistä tietämystä ammattiyhdistysliikkeen hallinnassa olevista pääomista ja työväenliikkeen liikelaitosten toiminnasta.

Etenkin 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa SAK-lainen ay-liike kasvoi voimakkaasti ja miljoonan jäsenen raja rikkoutui vuonna 1979. Samalla ammattiliitot ovat vaurastuneet, minkä myötä niille on tullut mahdolliseksi hankkia omia toimistokiinteistöjä ja rakentaa jäsenistöä palvelevia kurssi- ja lomakohteita. Ay-liikkeen päätehtävä, edunvalvonta on edellyttänyt työtaistelurahastojen muodostamista. Toistaiseksi ei ole ollut käytössä luotettavia yhteenvetoja ammattiliittojen tuloista, menoista ja varallisuudesta, mistä johtuen niistä on ajoittain julkisuudessa esiintynyt hyvinkin harhaisia käsityksiä. Tämä selvitys pyrkii antamaan asialliset perustiedot SAK-laisen ay-liikkeen osalta. Toivoa sopii, että tämä voi olla esimerkkinä myös muille palkansaajakeskusjärjestöille ja muille etujärjestöille ja että nämä saattaisivat julkisuuteen vastaavat yhteenvedot.

Myös työväen liikelaitokset ovat viime aikoina olleet julkisen huomion kohteina. Edistysmielinen osuuskauppaliike on uudelleenorganisoinut Osuuskunta Ekan synnyttäneellä suurfuusiolla. Ekan liiketoiminnan kehittäminen jatkuu edelleen ja siihen liittyy Eka-yhtymän kahden muun osakonsernin, Kansan ja Hakan liiketoiminnan kehittäminen. Kantava Oy:n toimintaa alettiin kehittää vuonna 1985. Tässä selvityksessä pyritään antamaan perustiedot näiden liikeyritysten toiminnasta ja keskinäisistä suhteista.

Työväen liikelaitoksista erottuvat omaksi ryhmäkseen työväenpankit. Niiden toiminnassa ja yhteistyössä on viime aikoina tehty paljonkin uudistuksia. Taustalla on paitsi näiden omat liiketoiminnan kehittämisen tarpeet myös SAK:n 12. edustajakokouksen vuonna 1981 tekemä päätös työväen hallitsemien rahalaitosten toiminnan

kehittämisestä. Rahalaitoksia koskevien päätösten, tavoitteiden ja suositusten lisäksi edustajakokous edellytti, että selvitetään ammattiyhdistys- ja muun työväenliikkeen vaikutuspiirissä olevien pääomien määrä sekä laaditaan suunnitelma ja toimenpideohjelma markkinaosuuksien kasvattamiseksi, pääomien ohjauttamiseksi tukemaan ammattiyhdistys- ja muun työväenliikkeen taloudenhoitoa, maksuvalmiutta ja investointitoimintaa. Tämän päätöksen johdosta tehtiinkin vuosina 1982-1983 kaksi Suomen kansantalouden rahoitus-pääomia kartoittavaa selvitystä.¹

Kun ammattiyhdistysliikkeen pääomiin ja työväenliikkeen liikelaitoksiin on kohdistunut monenlaista yleistä kiinnostusta, päätettiin Työväen taloudellisessa tutkimuslaitoksessa keväällä 1984 käynnistää SAK:n, työväen liikelaitosten ja työväenpankkien johdon myötävaikutuksella selvitystyö, joka sai nimekseen "Työväenliikkeen pääomat ja liikelaitokset -projekti". Sen tavoitteeksi asetettiin peruskartoitus pääomien määrän ja käytön sekä liiketoiminnan vallitsevasta tilanteesta. Tämän perusaineiston on tarkoitus edesauttaa tulevaisuuden vaihtoehtojen hahmottelussa painottaen erityisesti niitä etuja, jotka ovat saavutettavissa ammattiyhdistysliikkeen, työväen liikelaitosten ja työväenpankkien yhteistyön lisäämisellä.

Selvitys rajattiin koskemaan pääasiassa niitä varoja ja pääomia, jotka ay-liikkeellä ja muulla työväenliikkeellä on käytettävissään taloudellisen toiminnan harjoittamiseen. Selvityksen kohdealueiksi tulivat näin ollen SAK ja sen jäsenliitot sekä työväenliikkeen tärkeimmät liikelaitokset ja kaikki työväenpankit. Työväenpuolueiden, urheilu- ja erilaisten aatteellisten järjestöjen ja yhteisöjen varallisuuden kartoittaminen ei ole ollut tämän selvitysprojehtin kohteena.

Selvityksen raportointi jakautuu kahteen osaan. Käsillä oleva osa I on yleiskatsaus ja siinä käsitellään tulevaisuudenvaihtoehtoja ja

¹ Heikki **Närhi**: Rahankäytön kartoitus vuosilta 1976-1980 ja "Pääomamarkkinoiden selvitystyöryhmän raportti" (Ensio Tuominen, Seppo Hulden, Jorma Petäjistö ja Pekka Palomäki).

toiminnan kehittämisen alueita. Osa II sisältää suhteellisen seikkaperäiset raportit selvityksen kohteista. Sen tarkoitus on palvella lähdeaineistona päätöksentekijöille ja perustana jatkoselvitykselle ja mahdollisesti vuosittaiselle seurannalle.

Selvitystyö käynnistettiin varsinaisesti lokakuun alussa 1984 aloittamalla tarvittavien tietojen kokoaminen liikelaitos- ja pankkikohtaisesti sekä lähettämällä ammattiliitoille tiedusteluvarojen hankinnasta ja käytöstä. Tietojen tuottamiseen on siten osallistunut lukuisa joukko henkilöitä kaikista selvityksen kohteena olevista järjestöistä ja liikelaitoksista.

Allekirjoittaneista Koskela, joka toimi projektin tutkijana lokakuusta 1984 syyskuuhun 1985, keräsi ja käsitteli aineistot sekä laati raportin osana II julkaistavat erillisselvitykset. Oksanen käynnisti selvitysprojehtin ja toimi työtä avustaneen tukiryhmän vetäjänä. Osan I allekirjoittaneet laativat yhdessä. Työtä avusti tukiryhmä, jonka jäseninä olivat SAK:n talouspäällikkö, sittemmin Kantava Oy:n toimitusjohtaja Rauno **Kousa**, talouspäällikkö Arto **Kuusiola** ja tutkimussihteeri Turo **Bergman** SAK:sta, henkilöstöjohtaja ja Raimo K. **Mäkelä**, Ok. Ekasta, apulaisjohtaja Ossi **Paukku** Hakasta, varatoimitusjohtaja Jaakko **Aalto** Kansasta, pääjohtaja Ulf **Sundqvist** ja johtaja Ensio **Tuominen** STS-pankista sekä toimitusjohtaja Reijo **Setälä** Osuuspankki Yhteistuesta.

Kiitämme tukiryhmän jäseniä ja kaikkia muita työtä avustaneita suurenmoisesta tuesta.

Helsingissä toukokuussa 1986

Heikki Koskela

Heikki Oksanen

TYÖVÄENLIIKKEEN PÄÄOMAT JA LIIKELAITOKSET

Tiivistelmä

Tämä perusselvitys työväenliikkeen pääomista ja liikelaitoksista on ensimmäinen yhteenveto, joka sisältää perustiedot SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen tuloista, menoista ja omaisuuksista. Liikelaitoksia koskeva selvitys esittelee työväenliikkeen hallinnassa olevat kaupan, rakentamisen ja vakuutustoiminnan aloilla toimivat liikelaitokset sekä työväenpankit.

SAK-lainen ay-liike

SAK:laista ay-liikettä koskeva yksityiskohtainen aineisto on vuodelta 1983. Sen mukaan SAK:n ja Virkamiesten ja Työntekijäin Yhteisjärjestön (VTY) jäsenliitot keräsivät jäsenmaksuina 556 miljoonaa markkaa. Muita tuottoja niillä oli yhteensä 101 miljoonaa markkaa.

SAK-laisten liittojen, SAK:n ja VTY:n kulut olivat yhteensä 639 miljoonaa markkaa. Suurin osa tästä eli 69 prosenttia oli henkilöstö-, hallinto-, toimisto- ja toimintakuluja, jossa mukaan on laskettu myös liittojen ammattiosastojen käyttöön palauttavat summat, jotka olivat 13 prosenttia kuluista. Työttömyyskassojen jäsenmaksut ja avustukset jäsenille olivat 13 prosenttia kuluista. Siirrot rahastoihin, jotka vaihtelevat voimakkaasti vuodesta toiseen, olivat vuonna 1983 7,4 prosenttia kuluista.

SAK-laisen ay-liikkeen yhteenlaskettujen omaisuustaseiden loppusumma oli vuonna 1983 959,6 miljoonaa markkaa. Rahoitusomaisuutta, joka sisältää lyhytaikaiset saatavat, pitkäaikaiset pankkisaamiset ja velkakirjasaamiset, oli yhteensä 537,9 miljoonaa markkaa. Loput omaisuudesta oli sitoutunut toimisto-, koulutus- ja lomakiinteistöihin tai kiinteistöyhtiöiden osakkeisiin.

Reaaliomaisuuden kirjanpitoarvojen lisäksi pyrittiin arvioimaan myös niiden käyvät arvot. Varsin kattavan aineiston mukaan käyttö- ja sijoitusomaisuuden käyvät arvot olivat 1,8-kertaiset kirjanpito-

arvoihin verrattuna. Tämän perusteella SAK-laisen ay-liikkeen bruttovarat olivat vuonna 1983 käyvin arvoin 1,4 miljardia markkaa. Velat tästä vähentäen päädytään arvioon, että nettovarallisuus oli noin 1,1 miljardia markkaa. Nettovarallisuudeksi vuonna 1984 on arvioitu 1,2 miljardia markkaa eli runsaat 1000 markkaa ay-liikkeen jäsentä kohti.

Työväen liikelaitokset

Suurin työväen liikelaitosten ryhmittymä on Eka-yhtymä, joka käsittää pääasiassa vähittäiskaupassa toimivan E-osuuskunta Ekan, rakennustoimintaa harjoittavan Hakan ja vakuutustoimintaa harjoittavat Kansa-yhtiöt ja kaikkien näiden lukuisat tytäryhtiöt. Liikevaihdolla mitattuna Eka-yhtymä oli Suomen kolmanneksi suurin yri-tysyhtymä. Sen markkinaosuudet vaihtelevat eri toimialoilla noin viidestä runsaaseen 10 prosenttiin.

E-osuuskunta Ekan ulkopuolelle E-osuuskauppojen fuusiossa 1983 jäänyt Elanto toimii lähinnä vähittäiskaupassa pääkaupunkiseudulla. Lisäksi selvitys kattaa myös vakuutusyhtiö Turvan.

Työväenpankit

Työväen pankkitoiminnan valtaosasta vastaa STS-pankki, joka on valtakunnallinen ja samalla maan suurin säästöpankki. Myös Osuuspankki Yhteistuki on valtakunnallinen. Peruspankki on liikepankki, jonka tehtävät ovat viimeaikoina kehittyneet työväenpankkien keskusrahallaitoksen suuntaan, kun STS-pankin lisäksi Yhteistuki tuli sen yhdeksi omistajaksi. Turun Työväen Säästöpankki ja Jyväskylässä toimiva Nisulan Osuuspankki ovat paikallispankkeja.

Työväenpankkien yhteenlaskettu markkinaosuus yleisön talletuksista koko maassa on noin 5 prosenttia, josta 3 prosenttiyksikköä on STS-pankin osuutta.

Nettovarallisuus

Selvityksessä on arvioitu kaikkien kohteina olevien järjestöjen ja liikelaitosten pääomat tasetietojen lisäksi myös todellisten käypien hintojen pohjalta. Todellinen nettovarallisuus on siten pyrit-

ty arvioimaan mahdollisimman oikein. Arvion mukaan SAK-laisen ay-liikkeen nettovarallisuus oli vuonna 1984 1,2 miljardia markkaa, Eka-yhtymän 4,1 miljardia markkaa, Elannon 1,3 miljardia markkaa ja työväenpankkien 1,2 miljardia markkaa. Laskelman perusteella näiden yhteinen nettovarallisuus oli siten noin 8 miljardia markkaa. Monista puutteista huolimatta tätä arviota voi pitää suuruusluokaltaan oikeana.

Kehitysnäkymät

Arvion SAK-laisen ay-liikkeen varallisuuden kasvusta 5-10 vuoden tähtäimellä on perustuttava ay-liikkeen päätehtävän suorittamiseen, edunvalvontaan työmarkkinoilla. Tästä tehtävänasettelusta lähtien voidaan pitää perusteltuna, että ammattiliitot kasvattaisivat työtaistelutilanteissa irroitettavia varoja tuntuvastikin nykyiseltä tasolta. Tällä hetkellä niiden työtaistelutilanteisiin välittömästi irroitettavat varat ovat vain muutamia satoja markkoja jäsentä kohden, joskin on otettava huomioon, että työtaisteluvalmiutta on turvattu myös monilla muilla tavoin, mm. luottosopimusten avulla.

SAK-laisen ay-liikkeen nettovarallisuuden kasvun ylärajana 5-10 vuoden tähtäimellä voinee pitää kertymää, joka syntyisi säästämällä ja sijoittamalla 10 prosenttia jäsenmaksuista. Vaikka tämä merkitsee varallisuuden kasvua vain 60-70 markkaa jäsentä kohden vuodessa, ei ole todennäköistä, että ay-liikkeessä yleisesti hyväksyttäisiin olennaisesti tätä korkeamman kasvuvauhdin edellyttämät jäsenmaksujen korotukset.

Tällainen siirto sijoituksiin johtaisi esimerkiksi 3 prosentin reaalityottoisesti sijoitettuna koko SAK-laisen ay-liikkeen varallisuuden kasvuun 10 vuodessa 700-800 miljoonalla markalla eli yli puolitoistakertaiseksi nykyiseen verrattuna. Tätä arviota ay-liikkeen kasvusta tulee pitää ylärajana. Koska ay-liikkeen vapaasti sijoitettavat varat on koottu lähinnä työtaistelujen varalle, on mahdollista, että ne joudutaan käyttämään 5-10 vuoden välein. Tällöin ay-liikkeen varallisuus ei lainkaan kasvaisi pysyvästi nykyiseltä tasoltaan.

Kysymys uusien pääomien kertymisestä työväenliikkeen eri organisaatioissa on ratkaisevan tärkeä myös työväen liikelaitosten ja pankkien kannalta. Niiden liiketoimintojen kehittämisen esteenä on jossakin määrin se, että lainsäädäntö rajoittaa säätiöpohjalla toimivien säästöpankkien ja osuustoiminnallisten yhteisöjen oman pääoman ehtoisen pääoman hankintaa ja siten rahoitusrakenteen parantamista. Vaikka ay-liikkeen mahdollisuudet sijoittaa uutta riskipääomaa työväen liikelaitoksiin ovat edellä sanotun perusteella melko vaatimattomat, ovat vähäisetkin summat ensiarvoisen tärkeitä, koska ne antavat mahdollisuuden laajentaa toimintaa uusiin, entistä joustavampien organisaatioiden avulla uusille toiminta-alueille. Tämän ohella on korostettava, että työväen liikelaitosten rahoitusrakenteiden kehittäminen edellyttää pääasiassa muunlaisia toimenpiteitä. Eräissä liikelaitoksissa voidaan vapauttaa kiinteistö- ym. omistuksiin sitoutuneita varoja ja keventää näiden velkoja. Tämä saattaa parantaa olennaisesti varsinaisen liiketoiminnan kehittämisen edellytyksiä.

Liiketoimintaa kehitettäessä joudutaan etsimään uusia organisaatiomuotoja ja perustamaan uusia liike- ja sijoitustoimintojen yksiköitä. Myös säätiöillä ja osuuskunnilla on omat etunsa verrattuna osakeyhtiömuotoon, joten jatkossakin ratkaisujen tulee perustua eri yhteisömuotojen yhdistelmiin ja niiden väliseen yhteistyöhön.

Työväenliikkeen liiketoiminnassa on perinteisesti pidetty arvossa kansanvaltaista hallinto- ja päätäntävaltaa. Jäsen ja ääni -periaate ja demokraattisesti valitut hallintoelimet ovat edelleen sellaisia arvoja, joita voidaan korostaa ja jotka vastaavat ihmisten halua osallistua taloudellisten päätösten tekemiseen. Vakava uhkatekijä työväenliikkeen ja ay-liikkeen tavoitteille ja samalla työväen liiketoiminnan kehitysmahdollisuuksille onkin pankkitoiminnan, vakuutustoiminnan ja muun yritystoiminnan keskittyminen Suomessa. Tämän kehityspiirteen ja sen seurausten arviointi on yhteiskunnallinen kysymys, joka asettaa haasteita myös työväen liiketoiminnalle. Säilyttämällä yrityksissä kansanvaltainen päätöksenteko on työväen liikeyrityksillä puolellaan kilpailuetu: yhteistyöhön perustuva organisaatorakenne mahdollistaa yritysten aineellisten ja henkisten voimavarojen taloudellisesti tehokkaan käytön.

1. TYÖVÄENLIIKKEEN TALOUS NUMEROINA

Tämä yleiskatsaus työväenliikkeen pääomiin ja liikelaitoksiin on tarkoitettu antamaan kokonaiskuva SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen sekä työväen liike- ja -rahalaitosten taloudellisen toiminnan luonteesta ja laajuudesta, varallisuudesta ja käytettävissä olevista pääomista. Ay-liike, liikelaitokset ja pankit käsitellään omina kokonaisuuksinaan. Katsauksen lopuksi esitetään arvio mainittujen kolmen organisaatioryhmän yhteenlasketusta nettovarallisuudesta.

1.1. SAK-lainen ammattiyhdistysliike

Työväenliikkeen pääomat ja liikelaitokset -projektin yksi keskeinen selvityskohde on ollut SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen tuottojen, kulujen ja omaisuuden selvittäminen. Tätä tarkoitusta varten ammattiliitoille tehtiin SAK:n talousvaliokunnan hyväksymä ja SAK:n johdon vahvistama tiedustelu vuosien 1980 ja 1983 tilanteesta.

Asetelmassa 1 esitettävä yhdistelmä kattaa kaikki SAK:n jäsenliitot ja Virkamiesten ja Työntekijäin Yhteisjärjestön VTY:n jäsenliitot kahta pientä liittoa lukuunottamatta.

SAK:n ja VTY:n jäsenliitot keräsivät vuonna 1983 jäsenmaksuja 556 miljoonaa markkaa eli runsaat 500 markkaa jäsentä kohti. Liitot maksoivat SAK:lle ja eräät liitot osittaisjäsenyydestä myös VTY:lle jäsenmaksuina yhteensä runsaat 33 miljoonaa markkaa. VTY:n jäsenliitot maksoivat VTY:lle jäsenmaksuinaan 6,5 miljoonaa markkaa. Sekä ammattiliitot että SAK ja VTY rahoittavat toimintansa pääasiassa näillä jäsenmaksutuotoillaan.

Asetelma 1. SAK-lainen ay-liike yhteensä vuonna 1983

Jäsenmäärä	1043022
Liittojen jäsenmaksutulot, mmk	556,3
Muut tuotot, mmk	101,1
Tuotot yhteensä, mmk	657,4
Omaisuuksiinsa vastaavat, mmk	959,6
- rahoitusomaisuus, mmk	416,0
- vaihto-omaisuus, mmk	1,5
- käyttöomaisuus, mmk	300,0
- pitkäaik. sij., mmk	242,1
Vieras pääoma, mmk	292,9
- lyhytaik., mmk	96,7
- pitkäaik., mmk	196,2
Varaukset, mmk	35,0
Oma pääoma, mmk	631,8
- rahastot, mmk	446,1
- muu oma pääoma, mmk	185,7

Muut tuotot ovat käyttöomaisuuden ja pitkäaikaisten sijoitusten tuottoja, valtionapuja ja esimerkiksi työtaistelutalletusten ja muur rahoitusomaisuuden korkotuottoja. Tuottojen suhteet ja vuodesta 1980 tapahtunut kehitys ilmenee seuraavasta asetelmasta.

Asetelma 2. SAK-laisen ay-liikkeen tuotot

	1983	1980
Tuotot milj. mk	657,4	463,7
siitä %		
Jäsenmaksutuotot	84,6	86,0
Tuotot käyttöomais.	2,7	4,1
Tuotot pitkäaik.sij.	5,4	4,4
Valtionavut	0,5	0,4
Muut tuotot	6,8	5,1
	100,0	100,0

Huom. Yhdistelmässä liittojen SAK:lle ja VTY:lle maksamat jäsenmaksut on eliminoitu.

Käyttöomaisuustuottojen merkitys on varsin vähäinen ja niiden osuus on alentunut. Varsinkin jäsenpalveluun tarkoitettussa käyttöomaisuudessa tuottovaatimus on alhainen, tavoitteena on usein vain hoito-

ja kunnossapitokustannusten kattaminen. Pitkäaikaisten sijoitusten osuus on viime vuosina kasvanut, mutta ne olivat vuonna 1983 silti yhteensä vain 35 miljoonaa markkaa eli keskimäärin jäsentä kohden vajaat 34 markkaa. Muiden tulojen, valtaosaltaan pankkitalletusten ja lainasaamisten korkotuottojen osuus on kasvanut erityisesti siitä syystä, että työtaistelutalletuksia on viime vuosina lisätty. Nämäkin tuotot olivat vuonna 1983 yhteensä vain 45 miljoonaa markkaa eli vajaat 43 markkaa jäsentä kohden. Nämä sijoitustuottojen osuudet kokonaistuotoista osoittavat, ettei ammattiliitoilla ole juurikaan mahdollisuuksia kattaa kulujaan siinä määrin sijoitustuotoilla, että jäsenmaksujen alentaminen olisi tulossa ajankohtaiseksi.

Ammattiliittojen kulujen rakenne asetelmassa 3 osoittaa toiminnan painopisteet.

Asetelma 3. SAK-laisen ay-liikkeen kulut

	1983	1980
Kulut milj. mk	638,8	441,3
siitä %		
Jäsenmaksujen palautus osastoille	12,7	13,7
Työttömyyskassan jäsenmaksu	9,3	8,4
Avustukset jäsenille	3,4	4,4
Muut jäsenmaksut	1,7	2,2
Henkilöstökulut	30,3	27,7
Hallintokulut	4,1	3,0
Toimintakulut	16,9	16,4
Toimistokulut	5,3	4,7
Käyttöön. kulut	1,8	1,2
Sijoitusten kulut	1,4	1,2
Korkokulut	2,8	2,8
Poistot	2,1	1,3
Varaukset	0,8	2,7
Siirrot rahastoihin	7,4	10,3
	100,0	100,0

Huom. Yhdistelmässä liittojen SAK:lle ja VTY:lle maksamat jäsenmaksut on eliminoitu.

Ammattiliittojen kuluista noin kolmannes muodostuu osastojen käyttöön annetuista varoista, jäsenmaksuista työttömyyskassoille

ja keskusjärjestöille sekä avustuksista jäsenille. Jäsenten työtaisteluavustukset, jotka luonnollisesti saattavat vaihdella vuosittain huomattavastikin, jäivät vuonna 1983 melko vähäisiksi. Jäsentensä vakuutusturvaa ammattiliitot ovat lisänneet 1980-luvun alkuvuosina suhteellisen voimakkaasti ja jäsenvakuutukset yhdessä jäsenpalveluavustusten, kurssitus- ja koulutusavustusten sekä lehtiseteleiden kanssa muodostavatkin nykyisin pääosan jäsenavustuksista. Ammattiliitot maksavat myös jäsenmaksuja kotimaisille ja kansainvälisille järjestöille.

Henkilöstö- ja toimistokulut muodostavat toisen kolmanneksen kokonaiskuluista. Näiden kulujen osuus on viime vuosina lisääntynyt ay-liikkeen toimintojen lisääntyessä ja monipuolistuessa. Hallinto- ja toimintakulut kattavat jo viidenneksen kokonaiskuluista ja myös niiden osuus on lisääntynyt mm. koulutus- ja tiedotustoiminnan sekä myös kansainvälisen toiminnan lisääntymisen vuoksi.

Pääomakulut ovat suhteellisen vähäiset. SAK:n jäsenliitoissa yhteensä omaisuus- ja pääomakulut ovat kokonaiskuluista keskimäärin 7 % ja VTY:n jäsenliitoissa vain runsaat 5 %. Korkokulujen keskimäärin alhainen osuus osoittaa, etteivät liitot merkittävässä määrin harjoita sijoitustoimintaa lainapääomalla eivätkä siten ole juurikaan velkaantuneita. Varaukset ja rahastosiirrot muodostavat ammattiliittojen toimintapolitiikassa tärkeän elementin, koska niillä varaudutaan mm. liitto- ja edustajakokouksiin ja ennen kaikkea mahdollisiin työtaistelutilanteisiin.

Ammattiliittojen omaisuus kävi ilmi kirjanpitoarvoin asetelmasta 1. Koko SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen omaisuustaseen loppusumma oli vuoden 1983 lopussa noin 960 miljoonaa markkaa kirjanpitoarvoin. Käytettävissä olevien tietojen perusteella vastaava luku oli vuoden 1984 lopussa 1030 miljoonaa markkaa.

Valtaosalla liitoista rahoitusomaisuuden suurimmat erät ovat rahat ja pankkisaamiset sekä siirtosaamiset. Pankkisaamiset ovat pääosal-

taan erilaisilta pankkitileiltä nopeasti nostettavia varoja. Siirtosaamiset ovat suurimmaksi osaksi kyseisen vuoden viimeisen neljänneksen jäsenmaksusaamisia. Rahoitusomaisuus oli vuoden 1983 lopussa SAK:n, VTY:n ja niiden jäsenliittojen osalta yhteensä 416 miljoonaa markkaa. Vuoden 1984 lopussa se oli noin 450 miljoonaa markkaa.

Asetelmasta 4 käy selville, millaisiin kohteisiin SAK-lainen ay-liike on sijoittanut varojaan.

Asetelma 4. SAK:n, VTY:n ja niiden liittojen taseiden vastaavat 31.12.1983

	1983, mmk
Rahoitusomaisuus, lyhytaikainen	416,0
Vaihto-omaisuus	1,5
Käyttöomaisuus ja muut pitkävaikutteiset menot	
Maa- ja vesialueet	17,3
Rakennukset ja rakennelmat	107,9
Koneet ja kalusto	10,2
Osakkeet ja osuudet	161,3
- toimitilat	143,1
- muut	18,2
Muut pitkävaikutteiset menot	3,2
Yhteensä	300,0
Muut pitkäaikaiset sijoitukset	
Pankkisaamiset, pitkäaikaiset	59,1
Velkakirjasaamiset	62,8
Osakkeet ja osuudet	120,2
- asunto-osakkeet	18,9
- kiinteistöosakkeet	34,1
- muut arvopaperit	67,1
Yhteensä	242,1
Yhteensä	<u>959,6</u>

Merkittävimpiä sijoituskohteita ovat olleet käyttöomaisuuteen kuuluvat omat toimitilarakennukset ja -osakkeet. Useat liitot ovat sijoittaneet jäsenpalvelukohteisiin kuten kurssikeskuksiin, vuokrataloihin, lomakyliin, loma-alueisiin yms. Erityisesti eräät suuret liitot ovat viime vuosina sijoittaneet myös kiinteistöyhtiöihin, joita on vuokrattu mm. liikelaitoksille. Muissa pitkäaikai-

sisä sijoituksissa erityisesti pankkisaamiset ja velkakirjasaamiset ovat viime vuosina lisääntyneet suhteellisen voimakkaasti. Liitot ovat sijoittaneet lisääntyvästi pankkien pitkäaikaistileille sekä vastuudebentureihin ja kotimaisiin velkakirjoihin. Sijoitukset osakkeisiin ja osuuksiin ovat myös 1980-luvun alkuvuosina lisääntyneet selvästi, mutta pääosaltaan nämä sijoitukset ovat kohdistuneet työväenliikkeen pankkien, liikelaitosten ja niiden tytäryhtiöiden osakkeisiin ja osuuspääomiin.

Yleisimmät periaatteet, joita ammattiliitot sijoitustoiminnassaan ottavat huomioon, ovat sijoitusten reaaliarvon säilyvyys, vakuuskelpoisuus sekä niiden myyntikelpoisuus kohtuullisessa ajassa. Nämä periaatteet ovat tärkeitä siksi, että ammattiliitot joutuvat varautumaan työtaistelutilanteeseen, mahdollisesti laajaan työttömyyteen tai muista syistä johtuviin maksuvalmiusvaikeuksiin.

Käyttöomaisuuden ja pitkäaikaisten sijoitusten kirjanpitoarvo ei kerro omaisuuden todellista arvoa. SAK, VTY ja useat ammattiliitot ovatkin tehneet laskelmia käyttö- ja muun sijoitusomaisuuden käyvästä arvosta. Ne vastaukset tiedusteluun, joissa ilmoitettiin eri omaisuuserien käypä arvo, kattoivat yhteensä kaikkien liittojen käyttöomaisuudesta ja muista pitkäaikaisista sijoituksista 67 %, joten saadut arviot käyvistä arvoista ovat melko luotettavia.

Suurimmat omaisuuden kirjanpidolliset aliarvostukset olivat omissa toimitiloissa ja muissa käyttöomaisuuden osakkeissa ja osuuksissa sekä sijoitusomaisuuden kiinteistö- ja asunto-osakkeissa. Juuri nämä sisältävät liittojen vanhimpia sijoituskohteita. Uusimmissa sijoituskohteissa, maa- ja vesialueissa ja erityisesti arvopapereissa aliarvostukset eivät olleet merkittäviä.

Yhteensä SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen käyttö- ja sijoitusomaisuuden käypä arvo vuoden 1983 lopussa oli suuruusluokaltaan 970 miljoonaa markkaa eli noin 1,8-kertainen kirjanpitoarvoon verrattuna.

Kun rahoitusomaisuus ja vähäinen vaihto-omaisuus lasketaan mukaan, oli koko SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen todellinen bruttovarallisuus noin 1,4 miljardia markkaa. Velat huomioon ottaen nettovarallisuus oli vastaavasti 1,1 miljardia mk eli jäsentä kohden runsaat 1000 markkaa. Pääosa kyseisestä omaisuudesta on liittojen toiminnalle välttämätöntä rahoitus- ja käyttöomaisuutta.

SAK-lainen ammattiyhdistysliike on vakavarainen yhteisö, kuten asetelma 5 osoittaa.

Asetelma 5. SAK:n, VTY:n ja niiden liittojen vieras ja oma pääoma 31.12.1983

	mmk	%
Vieras pääoma		
Lyhytaikainen vieras pääoma	96,7	10,1
Pitkäaikainen vieras pääoma	196,1	20,4
Lainat rahalaitoksilta	111,9	11,7
Eläkelainat	74,3	7,7
Muut pitkäaikaiset velat	9,9	1,0
Yhteensä	292,8	30,5
Varaukset	35,0	3,6
Oma pääoma		
Rahastot	446,1	46,7
Muu oma pääoma	185,7	19,3
Yhteensä	631,8	65,8
Vastaavat yhteensä	959,6	100,0

Vieraan pääoman osuus oli ammattiliitoilla keskimäärin noin 30 %. Jos otetaan huomioon edellä todettu varojen yli 400 miljoonan markan kirjanpidollinen aliarvostus, on SAK-laisen ay-liikkeen velkojen osuus sen korjatun taseen loppusummasta vain 20 prosentin luokkaa.

Vakavaraisuus vaihtelee liitoittain melko paljon ja myös vuosittain riippuen siitä, joutuvatko liitot työtaistelutilanteeseen ja siitä syystä sekä lisäämään vierasta pääomaa että käyttämään työtaistelutalletuksiaan.

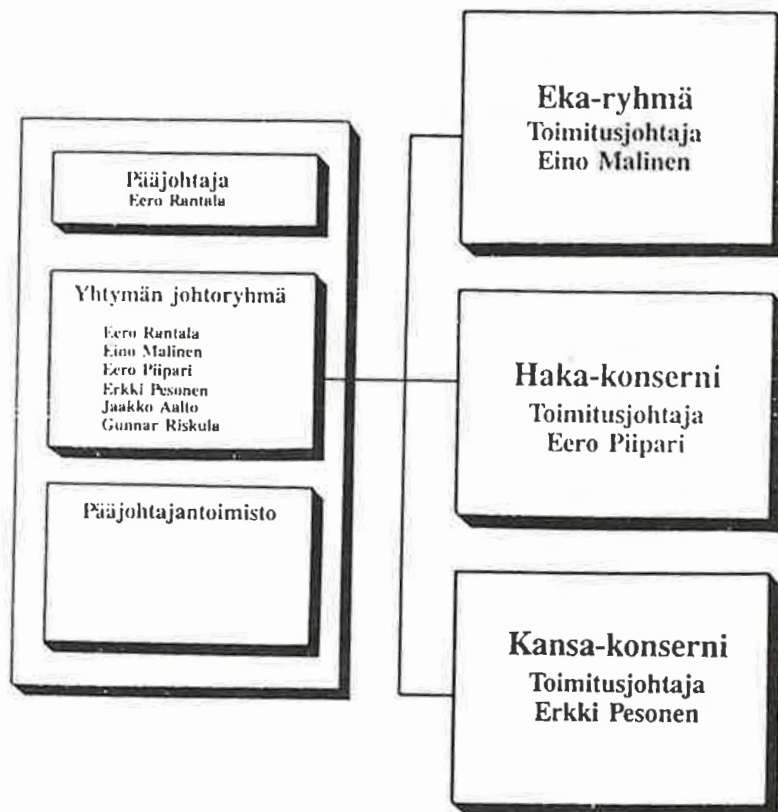
On myös liittoja, joilla vierasta pääomaa ei ole juuri lainkaan. Suurimmalla osalla ammattiliitoista korkotuotot ovat selvästi suuremmat kuin korkokulut. Keskimäärin tarkasteltuna SAK-laiset ammattiliitot eivät ole aktiivisesti kasvattaneet omaisuuttaan rahalaitoslainoilla edes inflaation ja alhaisten reaalikorkojen vallitessa.

1.2. Työväen liikelaitokset

E-liikkeen rakenneuudistuksessa valtaosa työväenliikkeen liikelaitoksista koottiin yhteen Eka-yhtymäksi. Se muodostuu liki 300 yhtiöstä, jotka muodostavat Eka-yhtymän toimintaorganisaatiossa kolme yritysryhmittymää, Eka-ryhmän, Haka-konsernin ja Kansa-konsernin. Kullakin on omat hallinto-, liiketoiminta- ja johto-organisaationsa. Eka-ryhmän muodostavat yhtymän emoyritys E-osuuskunta Eka, sen palvelu- ja kaupalliset tytäryhtiöt sekä puoliksi Neste Oy:n kanssa omistettu ja Ekan johtamisjärjestelmään luettu Finnoil Oy.

Eka-yhtymän lokakuun alusta 1984 uudistettu toiminta- ja johtoorganisaatio on seuraava:

EKA-YHTYMÄN TOIMINTAORGANISAATIO

Eka-yhtymän toiminta käsittää siten useat keskeiset liiketoiminnan alueet, teollisuuden, kaupan ja useiden palvelutoimintojen lisäksi rakennus-, vakuutus- ja finanssitoiminnot. Eka-yhtymä on liikevaihdoltaan Suomen kolmanneksi suurin yrityskokonaisuus. Yhtymän liikevaihto - sisäinen liikevaihto eliminoituna - kohosi vuonna 1984 lähes 16 miljardiin markkaan ja vuonna 1985 se oli 17,5 miljardia markkaa. Asetelmassa 6 esitetään Eka-yhtymän liikevaihdon ja henkilökunnan määrät ja jakauma.

Asetelman luvut kuvaavat Eka-yhtymän kokoa, koska se sisältää konsernitilinpäätöksen mukaisen konserniliikevaihdon lisäksi Finnoil Oy:n liikevaihdon ja lähes kaikki jäljempänä esitetyn konsernitilinpäätöksen ulkopuolelle jätettyjen konserniyhtiöiden liikevaihdon. Eka-yhtymä on myös merkittävä työnantaja. Vuonna 1984 sen palveluksessa oli 27000 henkilöä.

Asetelma 6. Eka-yhtymän liikevaihto ja henkilökunta 1984

	Liikevaihto, mmk	Henkilökunta
Eka-ryhmä	10375	18688
siitä:		
E-osuuskunta Eka	6547	15112
Renlund	1734	1487
Finnoil	1961	1281
Haka-konserni	3654	7317
Kansa-konserni	2251	1098
Eka-yhtymä ¹	15936	27133

¹ Yhtymän sisäinen liikevaihto on eliminoitu.

Osuusliike Elanto, joka jäi edustajistonsa päätöksellä E-liikkeen fuusion ulkopuolelle, muodostaa yhtymän viiden tytäryhtiönsä kanssa. Elanto harjoittaa vähittäiskauppaa Helsingissä ja sen ympäristökunnissa eli maan ostovoimaisimmalla ja väkirikkaimmalla alueella. Elannon toimialueella asuu lähes viidennes maan väestöstä ja siitä yli 17 % eli 164 000 henkeä oli Elannon jäsenenä vuoden 1984 lopussa. Elanto-yhtymän myynti ja henkilökunta esitetään asetelmassa 7.

Asetelma 7. Elanto-yhtymän myynti ja henkilökunta 1984

	Myynti mmk	Henkilökunta
Osuusliike Elanto	1758	4661
Kannelmäen Tavaratalo Oy	248	421
Muut tytäryhtiöt	22	95
Elanto-yhtymä ¹	2012	5177

¹ Yhtymän sisäinen myynti on eliminoitu.

Työväen Keskinäinen Vakuutusyhtiö Turva tunnetaan erityisesti yksityisten ihmisten, kotitalouksien ja pienyrittäjien vakuutuslaitoksena. Turvan vakuutustoiminta kohdistuu lähinnä palo-, yhdistelmä-, tapaturma- sekä liikenne- ja autovakuutuksiin. Turva muodostaa konsernin, johon emoyhtiön lisäksi kuuluu kaksi kiinteistöosakeyhtiötä ja yksi asunto-osakeyhtiö. Turvan liikevaihto, joka koostuu ensivakuutuksen ja jälleenvakuutuksen maksutulosta sekä sijoitustoiminnan tuotoista, oli vuonna 1984 noin 111 miljoonaa markkaa. Henkilökuntaa konsernissa työskenteli keskimäärin vuonna 1984 170 henkilöä.

1.2.1. Liikelaitosten tuotot ja kulut

Työväen liikeyritysten tuloslaskelmiin perustuvat suuruusluokkaa osoittavat tuotot ja kulut esitetään yhdistelmänä asetelmassa 8. Siinä Eka-yhtymän konsernitilinpäätökseen sisältyvät ne osakeyhtiöt ja osuuskunnat, joiden osakkeiden ja osuuksien tuottamista äänimääristä E-osuuskunta Ekalla on suoraan tai välillisesti yli 50 %. Konsernitilinpäätökseen sisältyy siten myös Renlund-konserni, mutta ei Finnoil-konserni, joka esitetään asetelmassa erikseen. Lisäksi konsernitilinpäätöksestä puuttuvat Eka-ryhmän eräät asunto-osakeyhtiöt sekä Haka-konsernin ja Kansa-konsernin kesken vuoden 1984 tilikautta hankitut yhtiöt. Osuusliike Elannon tuloslaskelma ei sisällä tytäryhtiöitä. Konsernitilinpäätöksissä on suoritettu sisäiset eliminoinnit.

**Asetelma 8. Työväen liikelaitosten tuloslaskelmien
pääerät vuonna 1984, mmk**

	Eka-yhtymän konserni	Ol. Elanto	Turva- konserni	Finnoil- konserni
Liikevaihto		1484	110	1935
Kaupallinen toiminta	8346			
Rakennustoiminta	2542			
Vakuutustoiminta	1682		98	
Sijoitustoiminta	391		12	
Arvopaperikauppa	452			
Liikekulut	12988	1444	109	1894
Käyttökate	426	40	1,3	39
Poistot	169	31	0,9	14
Muut tuotot ja kulut	+70	-4	+0,3	-30
Varausten muutos	-246	-3	-0,1	0
Välittömät verot	48	2	0,5	4
Vähemmistöosuus	-12			0,0
Tilikauden tulos	20	0,6	0,1	-9

Eka-yhtymän alakonserneja käsitellään tarkemmin selvityksen II-osassa. Eka-yhtymän konserniliikevaihto - sisäinen liikevaihto eliminointuna - koostuu Eka-ryhmän kaupallisesta toiminnasta, Haka-konsernin rakennustoiminnasta, Kansa-konsernin vakuutustoiminnasta sekä pääasiassa Kansa-konsernin sijoitustoiminnasta ja Haka-konsernin arvopaperikaupasta.

1.2.2. Liikelaitosten pääomat

Asetelmasta 9 ilmenevät Eka-yhtymän konsernitaseen mukaiset tärkeimmät omaisuuserät ja jakauma. Asetelmassa esitetään myös erikseen E-osuuskunta Ekan ohella tärkeimmät alakonsernit, Haka ja Kansa sekä Renlund, jotta pääosin kävisi selville, miten koko konsernin varallisuus muodostuu.

**Asetelma 9. Työväen liikelaitosten taseiden vastaavat
31.12.1984, mmk**

	Eka-yhtymä					Ol. Elanto	Turva- konserni
	Yhteensä	E-osuus- kunta Eka	Haka- konserni	Kansa- konserni	Renlund- konserni		
Rahoitusomaisuus	3363	1068	1010	1138	315	381	68
Vaihto-omaisuus	4202	1004	2904	4	288	164	
Sijoitusomaisuus	2874			3565			81
Sijoitussaamiset	1182			1921			58
Obligaatiot	377			402			
Osakkeet ja osuudet	85			85			
Kiinteistöt ja kiint.osakkeet	1139			1156			23
Käyttöomaisuus	2901	1869	562	415	218	429	15
Maa-alueet	247	128	26		47	34	
Rakennukset	1134	791	116		37	43	12
Koneet ja kalusto	896	524	170	62	128	115	2
Osakkeet ja osuudet	548	364	248	344	2	223	-
Muu käyttöomaisuus	76	62	3	9	5	14	1
Konserniaktiiva	215		173	4			
Arvostuserät	40	12	12	16			
Yhteensä	<u>13506</u>	<u>3953</u>	<u>4661</u>	<u>5143</u>	<u>821</u>	<u>974</u>	<u>164</u>

Eka-yhtymän vaihto-omaisuus on suurelta osin Haka-konsernin kesken-
eräisiä töitä, tontteja ja arvopapereita. Sijoitusomaisuus on
Kansa-konsernin sijoituksia, jotka koostuvat pääasiassa sijoitus-
saamisista ja sijoituksista kiinteistöihin ja kiinteistöosakkei-
siin.

Eka-yhtymän ja sen alakonsernien sijoitus- ja käyttöomaisuus sisäl-
tää merkittävän määrän maa-alueita, rakennettujen kiinteistöjen
tonttimaata ja lähes kaikkia mahdollisia kiinteistötyyppejä
edustavan kiinteistökannan. Maan eri puolilla sijaitsevien omai-
suusyksiköiden muodostaman käyttöomaisuuden käyvän arvon määrittä-
minen on varsin vaikeaa, koska esimerkiksi tonttien ja maa-alueiden
osalta käypä arvo riippuu mm. kaavoituksesta ja sen muutoksista,
sijainnista ja erilaisista käyttötarkoituksista ym. tekijöistä.
Samoin rakennusten ja rakennelmien käypä arvo riippuu esimerkiksi
rakennuskustannuksista, hoitokustannuksista, rakennuksen käyttökel-

poisuudesta, rakennuksen sijainnista ja iästä jne. Kun valtaosa käyttöomaisuudesta on yrityksille välttämätöntä niiden toiminnan kannalta, riittänee yritysten omaisuuden todellisen arvon mittapuuksi käyvän arvon suuruusluokka.

E-osuuskunta Ekan käyttöomaisuuden kirjanpitoarvo oli vuoden 1984 lopussa noin 1,9 miljardia markkaa. Tämän ja samalla E-osuuskunta Ekan koko omaisuuden käyvän arvon voi arvioida olleen runsaat miljardi markkaa sen kirjanpitoarvoa korkeamman.

Haka-konsernin vaihto-omaisuuden tontit ja maa-alueet ovat suurelta osin viime vuosien hankintoja. Niissä ja käyttöomaisuuden maa-alueissa ja rakennuksissa on kirjanpidollisia aliarvostuksia. Yhteensä Haka-konsernin vaihto-omaisuuden ja käyttöomaisuuden kirjanpidolliset aliarvostukset olivat vuonna 1984 suuruusluokaltaan noin puoli miljardia markkaa.

Kansa-konsernin osalta yhteensä sijoitusomaisuuden ja käyttöomaisuuden todellisen arvon ja kirjanpitoarvon välinen ero vuonna 1984 oli runsaat 300 miljoonaa markkaa.

Renlund-konsernin omaisuudessa tontit ja maa-alueet sekä rakennukset ja rakennelmat ovat keskeiset kirjanpidossa aliarvostetut erät. Käyttöomaisuuden todellinen arvo vuonna 1984 oli suuruusluokaltaan noin 1,5-kertainen kirjanpitoarvoon verrattuna eli runsaat 300 milj. markkaa.

Osuusliike Elannon omaisuus vuoden 1984 lopussa oli kirjanpitoarvoinkin lähes miljardi markkaa. Elannon käyttöomaisuuden, lähinnä maa-alueiden, rakennusten sekä myös osakkeiden ja osuuksien kirjanpitoarvon ja käyvän arvon ero on merkittävän suuri. Elannon kiinteä omaisuus on pääosaltaan Helsingissä ja sen lähiympäristössä. Osa kiinteistöistä on hyvinkin vanhaa perua, osa taas varsin uutta. Suuruusluokaltaan Osuusliike Elannon koko käyttöomaisuuden käyväksi arvoksi vuoden 1984 lopussa voidaan arvioida noin 1,5 miljardia markkaa eli se on 3,5-kertainen kirjanpitoarvoon verrattuna.

Vakuutusyhtiö Turva on käyttänyt omaisuuden arvonnkorotuksia sekä tulosvaikutteisesti että omien pääomien kartuttamiseksi. Omaisuuden määrällisen koon huomioonottaen merkittäviä omaisuuden kirjanpidollisia aliarvostuksia yhtiöllä ei ole.

Finnoil-konsernin taseen mukainen omaisuus vuoden 1984 lopussa oli 520 miljoonaa markkaa, josta vajaa 200 miljoonaa markkaa oli käyttöomaisuutta. Siitä kiinteää omaisuutta oli noin puolet, joka ei sisällä merkittäviä kirjanpidollisia aliarvostuksia.

Kulutusosuustoiminnan Keskusliitto KK r.y. ei ole liikelaitos, mutta se käsitellään kuitenkin tässä yhteydessä. KK on E-liikkeen rakennemuutoksen jälkeen keskittynyt aatteellisena yhdistyksenä valistus- ja järjestötyöhön, kuluttajapolitiikkaan, julkaisutoimintaan sekä kansainvälisten järjestöyhteyksien hoitoon,

KK rahoitti toiminta- ja muut kulunsa, yhteensä runsaat 14 miljoonaa markkaa vuonna 1984, pääasiassa kiinteistö- ja korkotuotoillaan.

KK:n omaisuuden kirjanpidon mukainen arvo vuonna 1984 oli 146 miljoonaa markkaa. Rahoitusomaisuus oli 36 miljoonaa markkaa, josta pääosa oli lainasaamisia. Käyttöomaisuuden kirjanpidollinen arvo oli vuonna 1984 110 miljoonaa markkaa, josta kiinteän omaisuuden - maa- ja vesialueiden sekä rakennusten - arvo yhteensä oli noin 7,5 miljoonaa markkaa. Kiinteän omaisuuden kirjanpidolliset aliarvostukset velat huomioon ottaen KK:n nettovarallisuus käypäarvoisena oli varovaisestikin arvioiden vuoden 1984 lopussa 250 miljoonaa markkaa.

Asetelmassa 10 esitetään liikelaitosten taseen vastattavat. Eka-yhtymän konsernitaseessa on eliminoitu keskinäiset velat ja saatavat. Asetelmassa olevat yhtymän alakonsernit vastaavat käytännöllisesti katsoen kokonaan Eka-yhtymän konsernitaseen vieraasta pääomasta. Asetelma osoittaa siten toisaalta alakonserneittain vieraan pääoman tason ja jakauman ja toisaalta Eka-yhtymän konserninelkojen sisäisen osuuden suuruusluokan. Lyhytaikai-

sessä vieraassa pääomassa on keskinäisiä velkoja ja saamisia suuruusluokaltaan noin 160 miljoonaa markkaa ja pitkäaikaisia vastaavasti noin 630 miljoonaa markkaa.

Varaukset ovat pääosin Haka-konsernin varastovarausta ja Kansa-konsernin tasointusvarausta. Vähemmistöosuudessa on varsinaista vähemmistöosuutta 91 miljoonaa markkaa ja Rakennuskunta Hakan vähemmistöosakkaiden merkitsemää lisäosuuspääomaa 53 miljoonaa markkaa.

Eka-yhtymän konsernitaseessa osuuspääoma on kokonaan E-osuuskunta Ekan osuuspääomaa. Muusta sidotusta omasta pääomasta noin 240 miljoonaa markkaa oli E-osuuskunta Ekan arvonorotusrahastoa ja loppuosa Kansa-konsernin arvonorotusrahastoa sekä E-osuuskunta Ekan ja Haka-konsernin vararahastoa. Vapaa oma pääoma oli negatiivinen, johtuen Eka-ryhmän toiminnallisen tuloksen alijäämäisyydestä.

**Asetelma 10. Työväen liikelaitosten taseiden vastattavat
31.12.1984, mmk**

	Eka-yhtymä					Ol. Elanto	Turva- konserni
	Yhteensä	E-osuus- kunta Eka	Haka- konserni	Kansa- konserni	Renlund- konserni		
Vieras pääoma	11564	3538	3517	4541	752	726	156
Lyhytaikainen	5592	1751	2597	875	526	338	25
Pitkäaikainen	1683	1163	920	-	226	272	-
Vakuutustekninen vastuuvelka	3666			3666			131
Jäsenistön pääoma	623	623				116	
Arvostuserät	1		1				
Varaukset	1423	36	955	377	44	77	1
Vähemmistöosuus	144	-	2	30	8	-	1
Oma pääoma	375	378	185	195	16	171	7
Sidottu	482	405	125	144	55	69	5
Osuuspääoma	122	122	106	-	-	35	-
Osakepääoma	-	-	-	19	40	-	-
Muu sidottu	360	283	19	125	15	34	5
Vapaa	-107	-27	60	51	-39	102	2
Yhteensä	<u>13506</u>	<u>3953</u>	<u>4661</u>	<u>5143</u>	<u>821</u>	<u>974</u>	<u>164</u>

Eka-yhtymän vakavaraisuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että asetelman alakonsernien yhteenlaskettujen varojen todellisen arvon ja kirjanpitoarvon välinen ero on suuruusluokaltaan 2,5 miljardia markkaa.

Osuusliike Elannon vastattavista oli vuonna 1984 lyhytaikaista vierasta pääomaa 35 % ja varsinaisia lyhytaikaisia lainoja vain 13 %. Pitkäaikaisia lainoja oli vastaavasti 28 % ja niistä yli puolet eläkelainoja. Elannon omassa pääomassa on varsinaista osuuspääomaa 12 miljoonaa markkaa ja KK:n suorittamaa lisäosuuspääomaa 23,5 miljoonaa markkaa. Vapaa oma pääoma muodostuu lähinnä käyttörahastosta ja eläkerahastosta, joita molempia on kartutettu vuosina 1982-84 käyttöomaisuuden kauppavoittosiirroilla.

1.3. Työväenpankit

Työväenliikkeen hallinnassa on viisi erillistä pankkia, Suomen Työväen Säästöpankki (STS-pankki), Osuuspankki Yhteistuki (OPY), Peruspankki Oy (PPOy), Turun Työväen Säästöpankki (TTSP) ja Nisulan Osuuspankki (NOP).

STS-pankki on maan suurin säästöpankki. STS on valtakunnallinen pankki ja sen toiminta-alue kattaa pääasiassa suuret asutuskeskukset. Toimipaikkoja STS:llä oli vuoden 1985 alussa 123 ja vuoden 1984 lopussa STS:n palveluksessa oli yhteensä 1365 henkilöä. STS:n osuus säästöpankkien yleisön talletuksista on runsaat 10 % ja kaikkien maan pankkien yleisön talletuksista 3 %.

Osuuspankki Yhteistuki on osuuskunta, jonka koko jäsenmäärä oli vuoden 1984 lopussa 14440 jäsentä. Näistä oli yksityishenkilöitä 13389 ja yhteisöjäseniä 1051, joista valtaosa oli ay-liikkeen yhteisöjä. Yhteistuki on sekä taseen että talletusten perusteella maan suurimpia osuuspankkeja. Yhteistuki on myös valtakunnallinen pankki, jolla vuoden 1985 alussa oli Helsingin Hakaniemen pääkonttorin lisäksi sivukonttori Helsingin Merihaassa, Vantaalla, Turussa, Porissa, Tampereella, Lahdessa, Lappeenrannassa, Kuopiossa, Vaasassa ja Oulussa. Pankin palveluksessa oli vuoden 1984 lopussa yhteensä 152 henkilöä.

Peruspankki Oy on liikepankki. Vuoden 1984 syyskuussa tehtiin Peruspankin omistussuhteissa järjestely, jolla Osuuspankki Yhteistuki hankki 5 % osuuden osakekannasta ja tuli siten STS-pankin ohella toiseksi Peruspankin pankkiosakkaaksi. Tällä järjestelyllä vahvistettiin Peruspankin asemaa liikepankkina. Yhtiöjärjestyksensä mukaan Peruspankki harjoittaa toimintaansa Helsingin kaupungissa olevassa pääkonttorissa. Pankilla ei ole sivukontto-reita ja mahdolliset toimipisteet ovat pääkonttorin alaisia. Pankin palveluksessa oli vuonna 1984 25 henkilöä.

Turun Työväen Säästöpankki on maan seitsemänneksi suurin säästöpankki. Vuoden 1984 lopussa TTSP:n ottolainaus oli 800 miljoonaa markkaa ja antolainaus 640 miljoonaa markkaa. TTSP:n markkinaosuus maan säästöpankkiryhmässä on runsaat 2 %. Myös Turun Työväen Säästöpankki oli viimevaiheisiin saakka mukana työväen säästöpankkien yhdistymistä valmisteltaessa vuonna 1970, mutta päätti kuitenkin jäädä fuusion ulkopuolelle ja jatkaa toimintaansa itsenäisenä säästöpankkina. TTSP on paikallispankki, jolla on Turussa ja sen ympäristössä 28 konttoria. Sen palveluksessa oli vuoden 1984 lopussa 243 vakinaista toimihenkilöä.

Nisulan Osuuspankki on vanhin työväenliikettä lähellä olevista pankeista. Sen jäsenistössä ja toiminnassa oli jo alunalkaen merkittävää silloisesta osuuskassatoiminnasta selvästi poikkeava suuntautuminen työväestöön: lainansaajina olivat käsityöläiset, työmiehet ja torpparit. Nisulan Osuuspankki on nykyisin Keski-Suomen suurin osuuspankki ja taseen perusteella sen edellä koko maassa on vain 14 osuuspankkia. Nisulan Osuuspankki on alueellinen pankki, jolla on Jyväskylässä olevan pääkonttorin lisäksi Jyväskylässä ja sen ympäristössä yhteensä 8 sivukonttoria. Pankin koko henkilöstö oli vuoden 1984 lopussa 103 henkilöä.

1.3.1. Pankkien tuotot ja kannattavuus

Vaikka STS-pankki ja Yhteistuki omissa pankkiryhmissään sekä Nisulan Osuuspankki ja Turun Työväen Säästöpankki omilla alueillaan ovat kooltaan suhteellisen merkittäviä rahalaitoksia, on niiden yhteinenkin osuus maan pankkisektorissa edelleen melko

vähäinen. Niiden osuus yhteensä kaikkien pankkien yleisön talletuksista on vain vajaat 5 %. Työväenpankkien kaikki tuotot yhteensä vuonna 1984 olivat vain 340 miljoonaa markkaa (asetelma 11).

Asetelma 11. Työväenpankkien tuloslaskelmien pääerät vuonna 1984, milj. mk

	STS-Pankki	Yhteistuki	Peruspankki	Turun TSP	Nisulan OP
Korkotuotot	421,1	78,7	38,8	79,3	34,6
Korkokulut	293,2	59,8	35,9	52,1	22,2
Korkokate	127,9	18,9	2,9	27,2	12,4
Muut tuotot	106,9	15,2	3,1	17,7	7,5
Tuotot yhteensä	234,8	34,1	6,0	44,9	20,0
Muut kulut	210,2	30,8	5,4	41,4	16,2
Käyttökate	24,6	3,2	0,6	3,5	3,7
Poistot	8,8	1,2	0,4	2,4	1,0
Liikevoitto	15,8	2,0	0,2	1,1	2,7
Varausten muutos	-9,6	-0,9	+1,3	-0,2	-2,5
Välittömät verot	6,0	0,4	0,6	0,5	0,1
Tilikauden voitto	0,2	0,7	0,9	0,4	0,1

1.3.2. Työväenpankkien pääomat

Työväenpankkien omaisuuden pääerät kirjanpitoarvoin vuonna 1984 ilmenevät oheisesta asetelmasta 12.

Asetelma 12. Työväenpankkien taseiden vastaavat, 31.12.1984, mmk

	STS	OPY	PPOy	TTSP	NOP
Rahoitusomaisuus	4163,3	729,8	537,2	794,9	352,7
siitä:					
saamiset muilta pankeilta	518,8	100,6	334,9	83,4	41,0
luotot yleisölle	3188,8	578,6	187,6	639,5	283,5
Vaihto-omaisuus	74,2	3,9	20,8	0,6	6,7
Sijoitusomaisuus	145,8	34,5	0,1	40,7	1,8
Käyttöomaisuus	663,2	79,0	8,1	71,8	27,7
siitä:					
osakkeet ja osuudet kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet kiinteistöt	84,5	6,4	3,2	13,1	24,9
	179,7	64,5	3,7	5,7	
	304,3	2,8	-	48,7	1,4
Yhteensä	5048,0	861,0	566,1	908,1	388,9

Rahoitusomaisuus on luonnollisesti suurin omaisuuserä ja siinä ovat hallitsevina luotot yleisölle. Peruspankki liikepankkina sen sijaan kanavoi varoja muilta pankeilta, joten sen vieraassa pääomassa ovat hallitsevina velat muille pankeille.

Työväenpankkien luotoista yleisölle menee noin 2/3 palkansaaajille ja kotitalouksille, ja selvästi suurin lainoituskohde on asuntojen hankinta.

Vaihto-omaisuus on pääosaltaan asiakkaille myytäväksi hankittuja joukkovelkakirjoja paitsi Peruspankilla, jonka vaihto-omaisuus valuuttapankkina painottuu ulkomaan rahaan. Sijoitusomaisuus koostuu lähinnä kiinteistöyhteisöjen osakkeista ja osuuksista sekä kiinteistöistä.

Käyttöomaisuus muodostaa kuitenkin pääosan pankkien kiinteästä omaisuudesta, jonka kirjanpidolliset aliarvostukset sisältyvät asetelmassa esitettyihin osakkeisiin ja erityisesti kiinteistöyhteisöjen osakkeisiin ja osuuksiin sekä kiinteistöihin.

Suuruusluokaltaan merkittävin käyttöomaisuus on luonnollisesti STS-pankilla, jonka sijoitus- ja käyttöomaisuus oli kirjanpitoarvoinkin vuoden 1984 lopussa yli 800 miljoonaa markkaa ja käyvältä arvoltaan noin 1,5 miljardia markkaa. Turun Työväen Säästöpankin sijoitus- ja käyttöomaisuus oli vuoden 1984 lopussa kirjanpitoarvoltaan 112 miljoonaa markkaa ja käyvän arvon suuruusluokaksi voidaan määrittää noin 350 miljoonaa markkaa. Nisulan Osuuspankin käyttöomaisuuden käypä arvo vuoden 1984 lopussa oli suuruusluokaltaan noin 40 miljoonaa markkaa. Yhteistuen ja Peruspankin sijoitus- ja käyttöomaisuudessa kirjanpitoarvot eivät poikkea olennaisesti käyvistä arvoista.

Työväenpankeilla - johtuen paljolti lakisääteisestä säästöpankki- ja osuuspankkimuodosta - varojen hankinnasta vieras pääoma ja siinä yleisön talletukset ovat hallitsevia, kuten asetelma 13 osoittaa.

**Asetelma 13. Työväenpankkien taseiden vastattavat,
31.12.1984, milj. mk**

	STS	OPY	PPOy	TTSP	NOP
Vieras pääoma	4741,0	830,7	543,2	872,0	372,5
siitä:					
yleisön talletukset	3847,3	468,9	77,2	799,8	315,6
velat muille pankeille	363,9	48,0	370,0	26,2	22,5
velat luottolaitoksille	43,3	159,0	-	-	10,5
ulkomaiset velat			16,4		
Varaukset	111,6	8,4	12,3	18,3	10,9
Oma pääoma	195,4	21,9	10,6	17,8	5,4
sidottu oma pääoma	194,9	21,2	9,2	17,3	5,3
vapaa oma pääoma	0,5	0,7	1,4	0,5	0,1
Yhteensä	5048,0	861,0	566,1	908,1	388,9

Työväenpankkien yhteinen osuus pankkisektorilla on suhteellisen vaatimatonta luokkaa, vajaat 5 % yleisön talletuksista. Niiden osuus voisi olla merkittävästi suurempi mm. senkin vuoksi, että yli puolet palkansaaajista on järjestäytynyt SAK-laiseen ammattiyhdistysliikkeeseen.

1.4. Yhdistelmä

Asetelmassa 14 esitetään yhdistelmä, joka ilmaisee SAK-laisen ay-liikkeen ja tämän selvityksen kohteina olevien työväen liikelaitosten ja pankkien varallisuuksien suuruusluokat. Nettovarallisuus sisältää laskelmassa oman pääoman ja varaukset sekä käypäarvoisena lisäksi varojen käyvien arvojen ja kirjanpitoarvojen erot.

Ammattiyhdistysliikkeen osalta vuoden 1984 tilanne on arvioitu vuoden 1983 tietojen ja vuodelta 1984 käytettäväksi saatujen osittaistietojen perusteella.

Asetelma 14. Varallisuuden suuruusluokat 1984, mrd mk

	Omaisuuksien loppusumma kirjanpidossa	Nettovarallisuus kirjanpito- arvoin	käyvien arvoin
SAK ja ammattiliitot	1,0	0,7	1,2
Eka-yhtymä (pl. Finnoil)	13,5	2,0	4,1
Ol Elanto	1,0	0,3	1,3
Työväenpankit	7,8	0,4	1,2

Laskelmaa tulkittaessa on otettava huomioon, että ay-liike, liikelaitokset ja pankit ovat kytkeytyneet monitahoisesti keskenään. Kaikkia näitä kytkentöjä ei ole voitu selvittää eikä siten ole mahdollista muodostaa sellaista SAK-laisen ay-liikkeen ja työväen liikelaitosten ja työväenpankkien nettovarallisuuksien yhdistelmää, jossa kaikki keskinäiset sijoitukset olisi täydellisesti eliminoitu. Tämä ei kuitenkaan aiheuta merkittävää virhettä arvioitaessa käypähintaisen nettovarallisuuden yhteissummaa, koska suurimman erän, Eka-yhtymän osalta sisäiset erät on eliminoitu ja koska muutoin keskinäiset sijoitukset omiin pääomiin sisältyvät laskelmaan vain kirjanpitoarvoisina. Niinpä työväenliikkeen käsiteltävänä olevien organisaatioiden yhteenlasketuksi käypähintaiseksi nettovarallisuudeksi voi arvioida noin 8 miljardia markkaa. Tätä arviota voi pitää pikemminkin varovaisena kuin yliampuvana, koska siitä puuttuu joitakin eriä ja koska käyvät arvot on arvioitu varovasti.

2. TYÖVÄENLIIKKEEN TALOUDEN ORGANISAATIOPERUSTA

Kuten saatesanoissa todettiin, tämän selvityksen yhtenä lähtökohtana on kesäkuussa 1981 pidetyn SAK:n 12. edustajakokouksen päätös, joka edellytti ammattiyhdistysliikkeen ja muun työväenliikkeen vaikutuspiirissä olevien pääomien määrän selvittämistä ja sellaisten suunnitelmien ja toimenpideohjelmien laatimista, jotka tähtäävät markkinaosuuksien kasvattamiseen ja pääomien käyttämiseen tukemaan ammattiyhdistysliikkeen ja muun työväenliikkeen taloudenhoitoa.

Edustajakokouksen jälkeisinä neljänä vuotena ovat ay-liikkeen sekä työväenliikkeen liikelaitosten ja pankkien käytännön toimet käyneet monella tavalla edustajakokouksen asettamien tavoitteiden ja tarkoittamien toimenpiteiden suuntaan. Vaikka yhtenäistä toimenpideohjelmaa ei olekaan ollut, ovat toiminnalliset kokonaispiteet ja yhteistoimintamuotojen kehikko hahmottuneet ja rakentuneet rinnan eri osapuolten - ay-liikkeen, liikelaitosten ja pankkien - sisäisenä ja keskinäisenä yhteistyönä.

2.1. Ammattiyhdistysliike

SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen lähes 80-vuotisessa historias-
sa viimeiset 15 vuotta ovat olleet järjestön yhteiskuntapoliittisen ja talouspoliittisen vaikutusvallan voimakkaan kasvun aikaa. Yhteiskunnallisen painoarvon kasvun lisäksi ammattiyhdistysliikkeen eheytyminen vuonna 1969 uudeksi SAK:ksi merkitsi näkyvää käännekohtaa ensinnäkin SAK:n jäsenistön lukumäärän kasvulle, mutta myös välillistä sysäystä yleensä palkansaaajien lisääntyvälle järjestäytymiselle. Kun 1960-luvun puolivälissä järjestäytyneitä kaikkiaan palkansaaajista oli noin 45 %, oli vastaava järjestäytymisaste vuonna 1970 liki 60 %, vuonna 1975 jo 75 % ja vuonna 1984 86 %. Kun SAK-lainen ammattiyhdistysliike ylitti miljoonan jäsenen rajan vuonna 1979, kohosi sen osuus palkansaaajista yli puoleen.

Palkansaaajien työntekijä/toimihenkilö -suhde on 15 vuoden aikana voimakkaasti muuttunut. Vuonna 1970 työntekijöitä oli palkansaaajista 59 % ja toimihenkilöitä 41 %. Vuonna 1983 työntekijöiden osuus

oli 48 %. Tämä kehitys on luonnollisesti näkynyt 1970-luvun lopulla ja erityisesti 1980-luvun alussa sekä toimihenkilöjärjestöjen jäsenmäärän suhteellisen nopeana kasvuna että toimihenkilöiden osuuden kasvuna SAK:n sisällä. Tämä kehityssuunta jatkuu edelleen.

Toimialoittain tarkasteltuna työllisten määrä näyttää tulevan kymmenvuotisperiodin aikana edelleen vähenevän maa- ja metsätaloudessa sekä rakennustoiminnassa. Suotuisissa olosuhteissa teollisuuden työllisten määrä lisääntynee hieman ja kaupan-, ravitsemis- ja majoitustoiminnan sekä liikenteen työllisten määrä pysynee ainakin nykyisen suuruisena. Työllisyys lisääntyy tuntuvasti palveluksissa, erityisesti julkisessa hallinnossa ja muissa yhteiskunnallisissa palveluissa. Juuri nämä toimialat ovat toimihenkilövaltaisia, sillä niiden palkansaajista vuonna 1983 oli toimihenkilöitä 78 %.

Työllisten ja palkansaajaväestön rakenteen muutokset asettavat SAK:n järjestöpolitiikalle haasteita ensinnäkin jäsenkunnan määrän säilyttämiseksi ja toiseksi eri palkansaajaryhmien ja -järjestöjen yhteistoiminnan kehittämiseksi. Tämä koskee myös niiden talous- ja liiketoimintoja.

Järjestäytyneet palkansaajat ja heidän taloudellinen käyttäytymisensä niin palkansaajajärjestöinä kuin yksilöinäkin ovat yleisesti liike- ja rahalaitosten lisääntyvän mielenkiinnon kohteena. Palkansaajien katsotaan olevan merkittävä asiakas-, säästäjä- ja sijoittajapotentiaali.

Myös työväenliikkeen liike- ja rahalaitosten toiminnan kehittämiseksi on erittäin merkityksellistä se, mihin suuntaan erityisesti palkansaajajärjestöjen kasvava taloudellinen potentiaali vastaisuudessa ohjautuu. Työväenliikkeen hallitsemalla liiketoiminnalla on käytettävissään ja vaalittavanaan perinteinen jäsen-, omistaja- ja sidosryhmäsuhde SAK-laiseen ammattiyhdistysliikkeen. Näiden suhteiden vahvistaminen ja mahdollinen laajentaminen myös muihin palkansaajajärjestöihin yhteistoimintamuotoja kehittämällä on yksi tärkeimmistä ja kiireellisimmistä tehtävistä työväen liike- ja rahalaitosten liiketoimintoja johdettaessa.

Miljoonajäseninen ay-liike muodostaa siten sekä jäsentasolla että ammattiliittotasolla jo mittavan taloudellisen voimatekijän. Vuonna 1983 SAK-laisen ay-liikkeen jäsenmaksutuotot bruttomääräisinä olivat noin 560 milj. markkaa ja sijoitus- ja muut tuotot noin 100 milj. markkaa. Vuonna 1984 tuotot yhteensä olivat runsaat 700 milj. markkaa. Omaisuustaseiden loppusumma oli vuonna 1984 kirjanpidossa miljardi markkaa ja aliarvostukset huomioon ottaen brutto-omaisuus oli noin 1,5 miljardia markkaa. Velat tästä vähentäen päädytään käyvin hinnoin arvioituun nettovarallisuuteen noin 1,2 miljardia markkaa eli 1200 markkaa jäsentä kohden.

Muiden palkansaajakeskusjärjestöjen ja niiden liittojen tuotoista ja omaisuudesta ei tässä yhteydessä esitetä arviota. Todettakoon vain, että melkein puolet järjestäytyneistä palkansaajista kuuluu muiden järjestöjen kuin SAK:n piiriin.

Valtaosa SAK:n ammattiliittojen tuotoista käytetään edelleen ay-jäsenmaksuihin, jäsenavustuksiin, toimintakuluihin ja työtaisteluihin varautumiseen. Suurimmalla osalla ammattiliitoista on edelleenkin voitu vain vähäinen osa tuotoista käyttää oman varsinaisen toiminnan ja jäsenpalvelun ulkopuolisiin sijoituskohteisiin.

Kiinnostus ja/tai tarve sijoitustoimintaan on kuitenkin useista syistä lisääntynyt. Joillakin liitoilla jäsenmäärän kehitys on kääntynyt tai kääntymässä laskuun, joten toiminnan ylläpitämiseksi ja toimintamenojen rahoittamiseksi näissä liitoissa katsotaan tarvittavan lisääntyviä sijoitustoiminnasta saatavia tuottoja. Joissakin liitoissa taloudellinen tilanne on kehittynyt tai kehitymässä toimintamenojen rahoitustarpeen tason suhteen sellaiseksi, että ulkopuoliset sijoitukset ovat aikaisempaa enemmän mahdollisia.

2.2. Liikelaitokset

Työväenliikkeen liikelaitosten perustamisessa ja ajan oloon tapahtuneessa laajentamisessa ja monipuolistamisessa edistysmielisellä osuuskauppaliikkeellä on ollut keskeinen rooli. Kun E-liike

on kuitenkin osa työväenliikettä, ovat päätöksenteossa olleet vahvasti mukana myös poliittinen työväenliike ja ammattiyhdistysliike.

Liikevaihdoltaan mittavan vähittäis- ja tukkukaupan ohella E-liike on synnyttänyt monipuolisiksi ja suomalaisittain suuriksi yrityksiksi kasvaneet vakuutusliikkeen ja rakennustoiminnan.

Merkittävin työväen liikelaitosten, ay-liikkeen ja työväen rahalaitosten yhteistoimintapuitteita muokannut muutos oli edistysmielisen osuuskauppaliikkeen fuusio, jolla synnytettiin syyskuun lopussa 1983 E-osuuskunta Eka. Fuusion päätarkoituksena oli koota yhteen hajanaisen ja kaupan kilpailussa uhanalaiseksi joutuneen osuuskauppaliikkeen voimavarat ja kääntää E-liikkeen kehitys kannattavaksi liiketoiminnaksi. Tämä valtakunnallinen osuuskunta on toiminut vajaat kolme vuotta ja keskeisen osan sen toiminnassa on muodostanut rakennemuutosten toteuttaminen ja siihen perustuvien toimintaedellytysten luominen. Vanhan, suurelta osin tappiollisen E-liikkeen E-osuuskunta Ekalle jättämän velkaperinnön lisäksi toimipaikkojen uudistamiset ja uuden rakenteen aiheuttamat käynnistyskulut ovat rasittaneet suhteellisen voimakkaasti vuosien 1983-84 tulosta.

Toinen E-liikkeen ja ay-liikkeen yhteistyömahdollisuuksia lisännyt muutos oli Kantava Oy:n perustaminen kesäkuussa 1982. Yhtiön osakkeista omistaa SAK jäsenliittoineen 25,0 % ja E-osuuskunta Eka 74,9 %. Kantava Oy omistaa Kansa-Yhtymä Oy:n osakkeista 87,8 % ja Rakennuskunta Hakan varsinaisesta osuuspääomasta 73,4 %. Haka ja Kansa ovat viime vuosina olleet Kantava-konsernin ja sitä kautta Eka-yhtymän laajenevia osakonserneja, jotka omaa toimintaa kehittäessään ovat samalla parantaneet yhtymän taloudellista tilaa ja vakavaraisuutta.

Kansa-konsernin emoyhtiön Kansa-yhtymä Oy:n osakkeista omistaa Kantava Oy 87,8 %:n ohella, Osuusliike Elanto 11,5 % ja Suomen Elintarviketyöläisten Liitto r.y. 0,7 %. Haka-konsernin omistuspohja laajeni vuonna 1984 E-liikkeestä ja ay-liikkeestä myös työväenpankkeihin ja edelleen Työväen Opintorahastoon vuonna 1985.

Konsernin emoyrityksen, Rakennuskunta Hakan, varsinaisista osuuskunnista Kantava Oy:n 73,4 %:n ohella omistaa Osuusliike Elanto 19,6 % ja STS-pankki sekä STS-rahoitus yhteensä 7,0 % sekä E-osuuskunta Eka ja SAK molemmat yhden osuuden.

Ekassa toteutetussa rakennemuutoksessa Eka-yhtymään kuuluvat myös E-osuuskunta Ekan 99,8-prosenttisesti omistama Oy Renlund Ab tytäryhtiöineen sekä Neste Oy:n puoliksi ja E-osuuskunta Ekan sekä Kantava Oy:n yhdessä puoliksi omistama Finnoil Oy tytäryhtiöineen. Molemmat näistä konserneista ovat liikevaihdoltaan noin 2 miljardin markan luokkaa. Eka-yhtymään kuuluu edellä mainittujen lisäksi joukko muitakin tytär- ja yhteistoimintayrityksiä. Eka-yhtymän rakentamiseksi toteutetuilla rakenteellisilla järjestelyillä sekä organisaatio- ja omistussuhdeuudistuksilla E-liike, SAK-lainen ammattiyhdistysliike ja päätöksiin luonnollisesti osallistunut poliittinen työväenliike ovat koonneet yhteen Suomen kolmanneksi suurimman yhtymän, jonka liikevaihto vuonna 1984 oli 16 miljardia markkaa.

Osuusliike Elanto jäi edustajistonsa päätöksen mukaisesti E-liikkeen fuusion ulkopuolelle. Sen edustajistosta lukeutuu 3/4 työväenpuolueisiin. Yhtymänä Elanto on liikevaihdoltaan kahden miljardin markan yritys, jolla myös on vakiintunut järjestösuhdetoiminta ay-liikkeen kanssa.

E-liikkeen rakenneuudistuksen ja omistussuhteiden järjestelyn myötä on myös kehitetty yhteistoimintasopimukseen perustuvia erilaisia yhteistoimintajärjestelmiä ja neuvottelukuntia, työryhmiä ja muita yhteistyökanavia. Yhteistoimintaa toteutetaan SAK:n ja sen jäsenliittojen kaikilla toimintatasoilla ja yhteistoimintasuhteet ulottuvat mm. jäsenoimikuntien ja ammattiosastojen keskinäisen yhteistyön välityksellä E-liikkeen ja ay-liikkeen jäsenkenttään.

2.3. Työväenpankit

Kun viisi työväen säästöpankkia yhdistyi vuonna 1970 Suomen Työväen Säästöpankiksi ja kun myös Kuusankosken Säästöpankki liittyi myöhemmin mukaan, on työväenliikkeellä ollut hallinnassaan valta-

kunnallinen maan selvästi suurin säästöpankki. Perinteinen läheinen yhteys ay-liikkeeseen on ollut ja on edelleen STS:n toiminnan tärkeimpiä tukipilareita. Merkittävimpiä yhteistoimintamuotoja ovat työtaistelurahastosopimukset ja vuonna 1983 käyttöön otetut ammattiosastokohtaiset talousturvasopimukset SAK-, TVK- ja STTK-laisten ammattiosastojen ja yhdistysten kanssa. Nämä sopimukset koskevat nykyisin yli neljännesmiljoonaa ay-liikkeen jäsentä.

Työväen säästöpankkien fuusio oli sinänsä merkittävä tapahtuma, mutta myös välttämätön voimavarojen kokoamisoperaatio, jolla luotiin entistä yhtenäisempi ja vahvempi perusta vastata nykyiseen pankkien väliseen jatkuvasti kiristyvään kilpailuun. Vallitseva pankkiryhmittymien keskinäinen kilpailu mm. pankkipalvelun ja sijoitustilien tuotekehittämissä näyttää johtavan pankkisektorilla eri pankkiryhmiä sisällä tapahtuvaan strategisen ohjauksen ja toiminnallisten voimavarojen edelleen keskittämiseen.

Osuuspankki Yhteistuki perustettiin ensisijaisesti turvaamaan SAK:n sen jäsenliittojen ja yksityisten jäsenten taloutta työtaistelutilanteen varalta. Kaikki SAK:n jäsenliitot ovat Yhteistuen jäseniä ja sen hallinto on SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen käsissä. Yhteistuen toiminta-alue on laajentunut kattamaan kaikki nykyaikaiset pankkipalvelut, mutta tärkeimmät yhteistyömuodot ay-liikkeen kanssa liittyvät työtaistelusopimuksiin, työtaistelurahaston hoitosopimuksiin, sijoituspalveluihin ja yleensä pankkipalveluihin.

Peruspankki Oy:n osakekannasta SAK:n jäsenliitot omistavat 49 %. STS-pankin osuus on runsaat 18 % ja E-liikkeen sekä Kansa-Yhtiöiden yhteensä vajaat 24 %. Vuoden 1984 syyskuussa Osuuspankki Yhteistuki hankki 5 prosentin osuuden osakekannasta ja tuli siten STS-pankin ohella toiseksi Peruspankin pankkiosakkaaksi.

Työväenliikkeen hallinnassa olevista viidestä pankista STS-pankki ja Turun Työväen Säästöpankki ovat säästöpankkilain alaisia, Osuuspankki Yhteistuki ja Nisulan Osuuspankki osuuspankkilain alaisia ja Peruspankki Oy taas liikepankkilain alainen. Tämä työväenpankkien lakisääteinen erilaisuus on asettanut nykyisten

lakien voimassa ollessa juridisia ja myös hallinnollisia esteitä työväenpankkien voimavarojen yhdistämiselle sekä myös pankkitoimintojen kehittämiseksi hyödyntämään nykyisten rahoitus-, sijoitus- ja pääomamarkkinoiden suomia mahdollisuuksia.

3. TAVOITTEET JA SUUNTAVIITAT TULEVAISUUTEEN

Seuraavassa käsitellään työväenliikkeen taloudellisen toiminnan tavoitteita ja kehitysnäkymiä. Kunkin lohkon - ay-liikkeen, liikelaitosten ja pankkien - taloudellisen toiminnan kehittämisen tulee perustua pääasiassa kunkin organisaation omiin tehtäviin: ay-liikkeen taloudellisen toiminnan tulee tukea järjestön päätehtävää, työehtoihin liittyvää edunvalvontaa, kun puolestaan liikelaitosten ja pankkien toiminnan edellytyksenä on kannattava toiminta muuttuvissa markkinaolosuhteissa.

Kunkin organisaation ominaispiirteiden huomioon ottamisen lisäksi tulee työväenliikkeen taloudellisen toiminnan kehittämisessä painottaa niitä sekä osia että kokonaisuutta palvelevia etuja, jotka voidaan saavuttaa tehostamalla eri lohkojen välistä yhteistyötä.

Työväenliikkeen taloudellinen toiminta muodostaa jo nyt hallinnollisesti ja toiminnallisesti merkittävän taloudellisen yhdentymän, jonka kunkin osa-alueen - ay-liikkeen liikelaitosten ja pankkien - itsenäinen päätöksenteko ja tavoitteenasettelu perustuu paljolti samansuuntaisiin pyrkimyksiin. Muuttuvissa olosuhteissa on yhteistyön mahdollisuuksia ja tavoitteita arvioitava uudelleen. Tälle perustalle on mahdollista rakentaa nykyistä kiinteämpiä työväenliikkeen pääomien ja liiketoimintojen hallinto- ja yhdistämisratkaisuja sekä yhteisiä strategioita liiketoiminnan kasvattamiseksi.

3.1. Ammattiyhdistysliike

Ammattiyhdistysliikkeen keskeisimpiä sijoituskohteita ovat olleet pankeissa olevien maksuvalmiussijoitusten ohella oman varsinaisen toiminnan vaatimat käyttöomaisuussijoitukset, joista pääosan muodostavat omat toimitilat. Näiden lisäksi SAK ja useat ammattiliitot ovat yhdessä ja erikseen sijoittaneet varoja jäsenpalvelukohteisiin, opisto-, kurssi- ja lomatoimintakohteisiin.

Mainittuja sijoituksia ammattiliitot tekevät omien päätöksentekaelintensä asettamien tavoitteiden mukaisesti. Ammattiliittojen

keskinäisen sijoitusyhteistoiminnan samoin kuin ay-liikkeen liikelaitosten ja pankkien välisen sijoitustoiminnan kannalta kiinnostavimmat sijoituskohteet ovat sellaiset lähinnä pitkäaikaiset sijoitukset kuin pankki- ja velkakirjasaamiset, erilaiset toimisto- ja liiketilasijoitukset sekä yhteisöjen osakepääoma- ja osuuspääomasijoitukset.

Näiden sijoitusten suuntaamisessa ammattiliitot ovat noudattaneet mm. seuraavia periaatteita. Sijoituskohteiden tulee olla yleisesti hyväksyttäviä ja mahdollisuuksien mukaan sellaisia, että ne tukevat ay-liikkeen toimintaa. Kohteiden tulee säilyttää reaaliarvonsa ja olla myös vakuuskelpoisia luottolaitoksille. Sijoituskohteiden tulee olla myyntikelpoisia kohtuullisessa ajassa käypään hintaan ja muutoinkin käyvin ehdoin. Sijoituskohteiden tuoton tulee vastata tiettyä tavoitetasoa, joka voidaan määrittää esimerkiksi suhteessa Suomen Pankin peruskorkoon ja/tai pankkien keskimääräiseen antolainauskorkoon. Sijoitusten tuotoilla tulisi olla lain sallima indeksisidonnaisuus. Yleensä ammattiliitot pitävät tärkeänä, että sijoitukset eivät keskittyisi vain muutamaan harvaan sijoituslajiin tai -kohteeseen. Sijoitusten mahdollisten riskien varalta sijoituslajeja tulisi olla useita ja niihin sisältyvien riskien tulisi lisäksi olla suhteessa liiton talouden kantokykyyn.

Useilla suurimmilla ammattiliitoilla on hallintoelinten vahvistamia sijoitussuunnitelmia ja myös sijoitustoiminnassa tarvittavaa asiantuntemusta sekä henkilöresursseja, mutta useissa pienissä ja keskisuurissakaan liitoissa ei tällaisia valmiuksia tai henkilöresursseja ole.

Ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena, että jokainen liitto perustaisi sijoitustoimintansa vain omiin valmiuksiinsa ja asiantuntemukseensa. Sen sijaan liitot melko yleisesti katsovat tarpeelliseksi ja jopa välttämättömäksi rakentaa sellaiset yhteiset toimintapuitteet ja -organisaatiot, joiden välityksellä ja asiantuntemuksella liitot voisivat hoitaa sijoitustoimintaansa ja harjoittaa keskenään ja yhdessä keskusjärjestöjen kanssa sijoitusyhteistyötä.

Työväen rahalaitoksissa ja liikelaitoksissa on viime aikoina kehitetty valmiuksia laajentaa toimintaa rahoitus- ja pääomamarkkinoille ja vastata siten entistä paremmin myös ay-liikkeen sijoitustominnan tarpeisiin. Organisaatioiden ja omistuspuhjan muutoksiakin sisältäneitä uudistuksia on tehty sekä työväenpankeissa että Kansa-yhtiöissä. Lisäksi ammattiyhdistysliikkeen ja liikelaitosten väliseksi yhteistyöorganisaatioksi on toukokuusta 1985 tehtyjen periaatepäätösten mukaan ryhdytty kehittämään Kantava Oy:tä. Kantavan tehtäväksi määriteltiin mm. toimiminen Eka-yhtymään kuuluvien yritysten, Ekan, Hakan ja Kansan sekä SAK:n ja sen jäsenliittojen taloudellisena yhteistyö-, kehitys- ja asiantuntija-organisaationa.

Työväen rahoituslaitosten yhteistyön ja valmiuksien kehittäminen ja Kantava Oy:n toiminnan aktivoiminen Eka-yhtymän ja SAK:n sekä sen jäsenliittojen yhteistyöfoorumiksi toteuttaa osaltaan niitä toimenpiteitä, joita SAK:n 12. edustajakokous edellytti.

Ammattiliitot samoin kuin liikelaitokset tekevät talous- ja sijoitustoimintaansa koskevat päätökset itsenäisesti omissa päättävissä elimissään. Tämän takia ay-liike ei voi päätöksenteossaan tukeutua pelkästään raha- ja liikelaitosten asiantunteemukseen, vaan sillä on oltava riittävät valmiudet myös itsenäiseen sijoitustoimintansa suunnitteluun.

Tällöin vuosittaisessa liittojen oman ja erityisesti yhteistyössä tapahtuvan sijoitustoiminnan suunnittelussa ja konkreettisten sijoituskohteiden kartoittamisessa ja valinnassa toimii käytännön valmistelu- ja koordinaatioelimenä SAK:n talousvaliokunta. Sen toimesta ja välityksellä liitot voivat saada sijoituspäätöksiinsä tarvittavaa tietoa ja asiantuntemusta.

Tämän selvityksen perusteella tiedetään, että SAK-laisen ay-liikkeen nettovarallisuus oli vuoden 1984 päättyessä 1,2 miljardia markkaa eli 1200 markkaa jäsentä kohti. Ammattiyhdistysliikkeen päätehtävä on edunvalvonta, joten sen varallisuuden määrää ja sen jakautumista eri kohteisiin on tarkasteltava tästä näkökulmasta.

Suuri osa varallisuudesta on sitoutunut toimisto-, kurssi- ja lomakiinteistöihin. Työtaistelutilanteessa välittömästi käytettävät varat ovat vain muutama sata markkaa jäsentä kohti, joskin on otettava huomioon, että työtaistelujen rahoitus perustuu pankkien kanssa tehtyihin kiinteisiin asiakassuhteisiin nojaaviin sopimuksiin.

SAK-laisen ay-liikkeen nettovarallisuuden kasvun ylärajana 5-10 vuoden tähtäimellä voinee pitää kertymää, johon päästäisiin säästämällä ja sijoittamalla 10 prosenttia jäsenmaksuista. Tämä merkitsisi varallisuuden kasvua 60-70 miljoonalla markalla vuodessa. Vaikka tämä on vain 60-70 markkaa jäsentä kohden, ei ole todennäköistä, että ay-liikkeessä yleisesti hyväksyttäisiin olennaisesti tätä korkeamman varallisuuden kasvuvauhdin edellyttämät jäsenmaksujen korotukset.

Tällainen 60-70 miljoonan markan vuosittainen siirto sijoituksiin johtaisi esimerkiksi kolmen prosentin reaalityottoisesti sijoitettuna 10 vuodessa varallisuuden kasvuun 700-800 miljoonalla markalla eli nettovarallisuuden kasvuun nykyisestä yli puolitoistakertaiseksi. Osa tästä varallisuuden kasvusta voisi ohjautua työväen liike- ja rahalaitosten omiin pääomiin vahvistamaan näiden yritysten rahoitusrakennetta. Riskialttiisiin omiin pääomiin ohjautuvat summat voisivat kuitenkin olla vain osa ay-liikkeen varallisuuden kasvusta, joten työväen liikelaitosten ja pankkien rahoitusrakenteen parantaminen ei voi perustua muuta kuin vähältä osin mahdollisuuksiin hankkia ay-liikkeeltä oman pääoman ehdoin sijoitettua uutta pääomaa. Lisäksi on korostettava, että edellä esitettyä arviota ay-liikkeen varallisuuden kasvusta tulee pitää ylärajana. Koska ay-liikkeen vapaasti sijoitettavat varat on koottu lähinnä työtaistelujen varalle, on mahdollista, että ne joudutaan käyttämään 5-10 vuoden välein. Tällöin ay-liikkeen varallisuus ei lainkaan kasvaisi pysyvästi nykyiseltä tasoltaan.

3.2. Liikelaitokset ja pankit

Työväenliikkeen liiketoiminta ulottuu miltei kaikille toimialoille kotimaassa ja monilla sektoreilla myös kansainväliseen toimintaan. Tässä suhteessa työväenliikkeen yritystoiminta on kytkeytynyt koko yhteiskunnan, sen elinkeinojen ja jopa kansainvälisen toiminnan kehitykseen.

Työväenliikkeen liiketoiminta - aloitettuaan toimintansa usein hyvinkin vaatimattomista lähtökohdista tavoitteenaan työväestön elinehtojen ja taloudellisen turvallisuuden parantaminen - on kasvanut nyt sellaiseen kokoluokkaan, joka edellyttää yhteiskunnassa ja eri elinkeinoissa tapahtuvien kehityssuuntien arvioimista ja merkitsee samalla jatkuvaa kilpailutilannetta kaikilla toimintasektoreilla yksityisen yritystoiminnan kanssa.

Liiketoiminnan tavoitteiden täsmentämisessä tulee lähteä perusasioista. Henkilöt, jotka ovat E-liikkeen, ay-liikkeen ja poliittisen työväenliikkeen jäseniä edustavat ainakin kolmannesta maan aikuisväestöstä. Nämä henkilöt ovat jäsenenä, asiakkaina ja pääomapanoksen sijoittajina sekä yksilöinä että valitsemiensa edustajien kautta rakentaneet työväenliikkeen liiketoimintaa. Tämän väestöosan ja sitä edustavien organisaatioiden yhteiseen voimaan ja tahtoon tulee työväenliikkeen liiketoimintaa edelleenkin rakentaa.

Työväenliikkeen hallitsema liiketoiminta on perinteisesti ollut ja on edelleenkin valtaosaltaan palvelusektoreissa. Se on kauppaa, majoitus- ja ravitsemustoimintaa, pankki- ja vakuutustoimintaa sekä näihin liittyviä palveluja. Teollisuustoimintaa E-liike on harjoittanut elintarvike- ja vaatetusteollisuudessa, rakennusaine-, saha- ja puusepänteollisuudessa sekä teknoemian teollisuudessa. Supistumisestaan huolimatta teollisuus on edelleen tärkeä osa E-liikkeen toimintaa. Sen merkittäviä etuja ovat läheiset ja kiinteät yhteydet Ekan kaupallisiin toimialoihin. Rakennustoiminta, joka on luonteeltaan pääosin urakointia ja myös osin palvelutoimintaa, on erityisesti 1980-luvulla voimakkaasti laajentunut.

Kaupan ja pankkitoiminnan aloilla työväen liiketoiminnalla on perinteisesti ollut sidos- ja kohderyhminään työväenpuolueiden, ay-

liikkeen ja E-liikkeen jäsenet, kannattajat ja yhteisöt. Nämä sidos- ja kohderyhmät muodostavat vastaisuudessaakin liiketoiminnan kotikentän, josta huolehtiminen on ensiarvoisen tärkeää. Kuitenkin tiukka leimautuminen perinteisiin sidosryhmiin ja arvoihin saattaa olla myös haitta pyrittäessä palvelujen markkinaosuuksien säilyttämiseen nykyisen hyvinvointitason, valintamahdollisuuksien ja tarjontakilpailun vallitessa.

Liiketoiminnan keskeisenä lähtökohtana tulee olla palvelujen laadun ja valikoiman kehittäminen kilpailukykyisiksi lähtien asiakkaiden tarpeista ja odotuksista.

Tarjonnan kilpailukykyisyyden ohella liiketoiminnan tulee olla kannattavaa eli liiketaloudellisesti tuloksellista. Tämä on toiminnan kehittämisen välttämätön edellytys. Liiketoiminnan tulee olla riittävän joustavaa, uuden riskipitoisenkin toiminnan aloittamista ja vanhasta kannattamattomaan kilpailutilanteeseen ajautuneesta liiketoiminnasta luopumista. Liiketoiminnan suuntaamisen tulee olla toimintaympäristön ja siinä tapahtuvien muutosten kannalta tarkoituksenmukaista.

Liiketoiminnan tulokseen vaikuttaa aivan oleellisesti toiminnan tehokkuus. Palvelusten tarjonnan ja asiakassuhteiden lisääminen ilmentävät liiketoiminnan ulkoista tehokkuutta. Organisaation sisäinen tehokkuus punnitaan tuotettujen ja tarjottujen tuotteiden ja palvelusten laadun ja määrän suhteella käytettyihin voimavaroihin, tuotannon tekijöihin. Ulkoinen ja sisäinen tehokkuus kytkeytyvät läheisesti yhteen ja muodostavat liiketoiminnan kokonaistuotavuuden. Jos sen kehittämisessä jäädään ratkaisevasti jälkeen kilpailevasta tuotannosta ja tarjonnasta, kuten E-liikkeen osuustoiminnalle takavuosina kävi, joudutaan tehokkuutta etsimään voimakkaiden saneeraustoimenpiteiden avulla, jotka yleensä niin julkisuudessa kuin myös sidos- ja asiakasryhmien keskuudessa antavat koko liiketoiminnalle kielteisen leiman.

Tuotteiden ja palvelusten kilpailukykyisyys ja liiketoiminnan tehokkuus ovat kilpailutilanteen sanelemia välttämättömiä ehtoja.

Ne ovat perinteisen jäsen- ja asiakaskunnan säilyttämisen edellytyksiä, eikä ilman niitä pystytä laajentamaan toimintaa maan muunkin kuin SAK-laisen ay-väen ja muiden potentiaalisten asiakasryhmien keskuuteen.

Liiketoiminnan tulee olla kannattavaa, jotta sidosryhmät, ay-liikkeen yhteisöt ja muut omistajaryhmät, saavat tavoittelemansa edut ja tuotot yrityksen toimintaan sijoittamalleen osake-, osuus- ja muulle pääomalle.

Edellä pyrittiin arvioimaan, millä vauhdilla SAK-laisen ay-liikkeen omaisuus voisi korkeintaan kasvaa 5-10 vuoden tähtäimellä ja todettiin, että ay-liikkeen sijoitukset työväen liikelaitosten omiin pääomiin voivat parhaimmillaankin olla varsin vähäiset. Yhtäältä on korostettava, että vähäisetkin panostukset liiketoimintaan saattavat olla ensiarvoisen tärkeitä antaessaan mahdollisuuden laajentaa toimintaa uusien, entistä joustavampien organisaatioiden avulla uusille toiminta-alueille. Mutta toisaalta on todettava, että työväen liikelaitosten rahoitusrakenteiden kehittäminen ei voi olennaisesti perustua ay-liikkeen sijoitusten kasvuun, vaan se edellyttää pääasiassa muunlaisia toimenpiteitä. Eräissä liikelaitoksissa voidaan vapauttaa kiinteistö- ym. omistuksiin sitoutuneita varoja ja keventää täten velkoja. Tällaiset toimenpiteet eivät sinällään lisää käytettävissä olevaa pääomaa, vaan ainoastaan ottavat esiin aiemmin kertynyttä, mutta tällä hetkellä aliarvostuksiin kätkeytyvää varallisuutta. Pääomien vapauttamisen avulla tapahtuva rahoitusrakenteen parantaminen saattaa parantaa olennaisesti varsinaisen liiketoiminnan kehittämisen edellytyksiä.

Työväen liikelaitosten ja pankkien rahoitusrakenteen kehittämisen esteenä on jossakin määrin se, että lainsäädäntö rajoittaa säätiöpohjalla toimivien säästöpankkien ja osuustoiminnallisten yhteisöjen mahdollisuuksia hankkia oman pääoman ehtoista pääomaa. Tämän vuoksi joudutaan etsimään uusia organisaatiomuotoja ja perustamaan uusia liike- ja sijoitustoimintojen yksiköitä. Säätiöillä ja osuuskunnilla on myös omat etunsa verrattuna osakeyhtiömuotoon, joten jatkossakin ratkaisujen tulee perustua eri yhteisömuotojen

yhdistelmiin ja niiden väliseen yhteistyöhön. Työväen liikelaitokset ja pankit ovatkin viime vuosina lisänneet keskinäisiä liikesuhteitaan ja yhteistoimintamuotojaan. Tämä on merkittävässä määrin tapahtunut organisaatiouudistusten ja omistussuhteiden muutosten kautta ja näkynyt myös hallintoelinten kokoonpanossa.

Työväen liike- ja pankkitoiminnan rahoitusrakenteen kehittämisessä - kuten toiminnan kehittämisessä muutoinkin - tulee edelleen vahvistaa perinteisiä jäsen-, asiakas- ja sidosryhmäsuhteita. Kuitenkaan ei ole syytä olla käyttämättä myös niitä mahdollisuuksia, jotka työväen liikelaitosten ja pankkien toiminnalle saattaa avautua suomalaisten rahoitus- ja pääomamarkkinoiden paraikaa muuttuessa.

Myös lainsäädännöllisiä rahoitus- ja sijoitusmarkkinoita koskevia muutoksia on vireillä. Pankkilainsäädännön uudistamisella pyritään saattamaan eri pankkiryhmiin kuuluvat pankit toiminnallisesti tasavertaiseen asemaan. Sijoitusrahastolakia ja kehitysyhtiölainsäädäntöä valmistellaan. Palkansaajarahastomalleja on alettu kehittää. Työeläkejärjestelmät ovat nousseet keskustelun ja uudelleenarvioinnin kohteeksi.

Nämä esimerkit osoittavat, että vireillä on merkittäviä muutoksia, joihin myös työväenliikkeen liiketoiminnassa tulee varautua. Keskinäistä yhteistoimintaa tiivistämällä ja tarkoituksenmukaisia toimienpide- ja organisaatioratkaisuja kehittämällä työväen liike- ja rahalaitosten tulee luoda valmiudet ja kilpailukykyiset mahdollisuudet kanavoida pääomia maamme kasvavilta ja monipuolistuvilta rahoitus- ja pääomamarkkinoilta toimintansa kehittämiseen.

Työväenliikkeen liiketoiminnassa on perinteisesti pidetty arvossa kansanvaltaista hallinto- ja päätäntävaltaa. Jäsen ja ääni -periaate ja demokraattisesti valitut hallintoelimet ovat edelleen sellaisia arvoja, joita voidaan korostaa ja jotka vastaavat ihmisten kasvavaa halua osallistua taloudellisten päätösten tekemiseen. Vakava uhkatekijä työväenliikkeen ja ay-liikkeen tavoitteille ja samalla työväen liiketoiminnan kehitysmahdollisuuksille onkin

pankkitoiminnan, vakuutustoiminnan ja muun yritystoiminnan keskittyminen Suomessa. Tämän kehityspiirteen ja sen seurausten arviointi on yhteiskunnallinen kysymys, joka asettaa haasteita myös työväen liiketoiminnalle. Säilyttämällä yrityksissä kansanvaltainen päätöksenteko on työväen liikeyrityksillä puolellaan kilpailuetu: yhteistyöhön perustuva organisaatorakenne mahdollistaa yritysten aineellisten ja henkisten voimavarojen taloudellisesti tehokkaan käytön.